

MARCEL PAGNOL

Jak voní tymián

MARCEL
PAGNOL

*Jak
voni tymián*

VYŠEHRAĐ

Translation © Eva Musilová, 1975, 2004
Copyright © Marcel Pagnol, Paris, 1988

ISBN 80-7021-720-0

PŘEDMLUVA

Dnes poprvé – nepočítám-li několik skromných esejí – píši prózu.

Domnívám se totiž, že existují tři úplně odlišné druhy literatury: poezie, která je zpívána, divadlo, které je mluvené, a próza, která je psaná. Nenahání mi strach ani tak volba slov nebo obrátů, ani mluvnické záludnosti – ty může koneckonců zvládnout každý – jako spíš postavení romanopisce a ještě nebezpečnější postavení pisatele pamětí.

*

Divadelní řeč zní z hercových úst, musí plynout nenásilně, repliku je nutno pochopit ihned, protože jakmile odezní, je ztracena. Na druhé straně nemůže být vzorem pro literární sloh: není to řeč spisovatele, je to řeč divadelní postavy.

*

Dramatik projevuje svůj styl ve výběru postav, v citech, které jim propůjčuje, v odvíjení děje. Pokud jde o jeho osobní pozici, ta musí zůstat nenápadná. Ať je zticha! Jakmile chce dát zaznít vlastnímu hlasu, brzdí dramatický spád. Ať autor nevyběhá ze zákulisí; jeho názory, pokud je chce formulovat sám, nás nezajímají; promlouvají k nám za něho jeho postavy a vnucují nám jeho emoce i myšlenky, neboť nás přesvědčí, že to jsou emoce a myšlenky naše.

Mé postavení jako spisovatele je bezpochyby obtížnější.

Nemluví už herec, nýbrž já. Svým způsobem psaní se celý odhalím, a nebudu-li upřímný – to jest úplně bez zábran –, jen ztrácím čas a zkazím papír.

Je tedy nutno vyjít ze zákulisí a posadit se proti čtenáři, který na mne bude dvě tři hodiny upřeně hledět: opravdu znepokojivé pomyšlení, které mě dlouho ochromovalo.

Uvažoval jsem však i nad druhou stránkou věci.

Divadelní návštěvník má límec a kravatu a uniformní oblek, který k nám zavedli Angličani.

Není doma: zaplatil drahý peníz, aby přišel ke mně. Není také sám a pozoruje své sousedy, kteří zase pozorují jeho. Proto se nesoustřeďuje jenom na role hrané mými herci, ale také na svou vlastní, a hraje postavu inteligentního a kultivovaného diváka.

Vždycky se projevuje: často se směje nebo tleská a autor za kulisami je tím příjemně vzrušen. Někdy však také kašle, smrká, šeptá, píská, odchází. Autor se pak neodvažuje na nikoho pohlédnout a strnule naslouchá výkladům – vždy důvtipným – svých přátel, ale do nočního podniku oslavovat nepůjde.

Čtenář – míním opravdového čtenáře – je skoro vždycky přítel.

Šel si knihu vybrat, odnesl si ji pod paží, pozval ji k sobě domů. Bude ji číst v klidu uvelebený v koutku, který má rád ve svém důvěrném prostředí.

Bude ji číst sám a nedovolí, aby mu ji někdo jiný přišel číst přes rameno. Je patrně v županu nebo v pyžamu, v ruce má dýmku: je naprosto bezelstný.

Tím není řečeno, že se mu bude knížka líbit: třeba na třicáté stránce pokrčí rameny, třeba mrzutě řekne: „To bych rád věděl, proč se tisknou takové pitomosti!“

Spisovatel však nebude přítomen a nikdy se o tom nedoví; a jestliže se jeho dílo nebude prodávat, jeho vydavatel a spoluviník třeba otupí ostří katastrofy tím, že vytiskne „15. tisíc“ na obálku tisíce třetího a posledního.

Tak tedy i když velký úspěch knihy je stejně záslužný jako úspěch hry, „propadnutí“ prozaika není tak kruté.

Tyto nepříliš úctyhodné, leč uklidňující úvahy mě dokonce dovedly k rozhodnutí vydat toto dílo, které si také nečiní velké nároky: je to jen svědectví o zašlých dobách a písnička o synovské lásce, která se bude dnes možná považovat za velkou novotu.

Tatínkova sláva

Narodil jsem se v městě Aubagne, pod Garlabanem pose-
tým kozami, v době posledních pastevců.

Garlaban je obrovská věž z modrých skal, postavená na
okraji Plan de l'Aigle, nekonečné skalnaté vrchoviny, jež se
tyčí nad údolím řeky Huveauny.

Ta věž je o něco širší, než je vysoká, ale protože vystupuje
ze skály ve výšce šesti set metrů nad mořem, ční velmi vy-
soko do provensálského nebe a v červenci si tam občas při-
chází odpočinout bílý obláček.

Není to tedy hora, ale není to už pouhý pahorek: je to
zkrátka Garlaban, kde Mariovy hlídky, spatřivše v noční
temnotě plát oheň na Sainte-Victoire, rozžehly hranici z ro-
ští: rudý pták letěl v červenové noci z kopce na kopec, až ko-
nečně spočinul na skále Kapitolu a zvěstoval Římu, že jeho
legie Galů právě pobily na aixské planině sto tisíc Teutobo-
chových barbarů.

Můj otec byl pátým dítětem kameníka z Valréas u Orange.

Jejich rodina tam sídlila už několik staletí. Odkud pochá-
zeli? Nejspíš ze Španělska, protože jsem v archivech na rad-
nici našel nejdřív Lespagnoly a potom několik Spagnolů.

Kromě toho byli všichni z otce na syna zbrojníci a kalili
meče ve vodách Ouvezy: což, jak každý ví, je povolání vzne-
šené španělské.

Protože však nezbytná odvaha byla vždycky nepřímou
úměrná vzdálenosti, která odděluje bojující, byly šavle
a meče brzy nahrazeny puškami a pistolemi: tehdy se mí
předkové přeškolili na pyrotechniky, to je začali vyrábět
střelný prach, patrony a rachejtle.

Jeden z nich, nějaký můj prastrýc, vyletěl jednoho dne

zavřeným oknem z krámu ve svatozáři jisker, obklopen krouživými hvězdičkami na snopku prskavek.

Neumřel z toho, ale na levé tváři mu už nenarostly vousy. Proto mu až do konce života říkali „Lou Rousti“, to jest „Připecený“.

Snad právě vzhledem k této neobvyklé nehodě rozhodla se další generace – aniž se vzdala patron a rachejtlí –, že už je nebude plnit střelným prachem; stali se „kartonážníky“ a těmi zůstali dodnes.

Je to pěkný příklad latinské moudrosti: nejprve zavrhli ocel, hmotu těžkou, tvrdou a ostrou; potom střelný prach, který se nesnáší s cigaretou, a věnovali své úsilí kartonu, výrobku lehkému, poddajnému, příjemnému na omak a rozhodně nevybušnému.

Můj dědeček, který nebyl „nejstarší pan syn“, však nezdědil kartonážnictví a stal se, nevím proč, kameníkem. Prošel celou Francií a nakonec se usadil ve Valréas a pak v Marseille.

Byl malý, ale široký v ramenou a dosti svalnatý.

V době, kdy jsem ho poznal, měl dlouhé bílé vlasy, které mu spadaly až na límec, a krásný kučeravý plnovous.

Rysy měl jemné, ale velice jasně řezané, a černé oči mu zářily jako dvě trnky.

U svých dětí míval naprostou autoritu, proti jeho rozhodnutí nebylo odvolání. Ale vnuci mu z vousů pletli copánky a strkali mu do uší fazole.

Někdy mi velmi vážně vykládal o svém řemesle, či spíše o svém umění, neboť byl kamenický mistr.

Zedníků si moc nevážil.

„My,“ říkával, „stavíme zdi z opracovaných kamenů, totiž z takových, které přesně zapadají jeden do druhého a drží pohromadě čepy a drážkami, falcováním a přitesáváním... Taky jsme ovšem dávali do spár olovo, aby nedošlo k posunu. Ale to bylo zalito mezi dvěma kvádry a nebylo vidět! Kdežto zedníci berou kameny, jak jim přijdou pod ruku, a díry vyplňují flákanci malty... Zedník, ten kameny utápí a schovává je, protože je neumí opracovat.“

Kdykoli měl volný den – pětkrát šestkrát za rok – sebral celou rodinu a udělali si oběd v přírodě padesát metrů od Pont du Gard.

Zatímco babička chystala jídlo a děti se cákaly v řece, lezl na mostní pilíře, zkoumal rozměry, prohlížel vazbu, měřil klenutí, hladil kameny.

Po obědě si sedl do trávy, před rodinu rozsazenou do kruhu, obrátil tvář k věkovitému veleředu, a až do večera se na ně díval.

Proto ještě po třiceti letech jeho synové a dcery zdvihali oči k nebi a dlouze vzdychali, jak jen padla zmínka o mostě du Gard.

Mám na psacím stole drahocenné těžítko. Je to protáhlá železná krabička s oválným otvorem uprostřed. Na obou vnějších plochách je ve stlačeném kovu vyhlouben dosti hluboký trychtýř. Je to palička mého dědečka Andrého, která padesát let bušila do tvrdé hlavice ocelových majlíků.

Můj šikovný dědeček měl jen to nejzákladnější vzdělání. Uměl číst a uměl se podepsat, ale víc nic. Celý život tím tajně trpěl, nakonec uvěřil, že vzdělání je nejvyšší dobro, a byl přesvědčen, že nejvzdělanější lidé jsou ti, kteří učí druhé. Utáhl si tedy pásek „o čtyři dírky“, aby svých šest dětí umístil ve školství, a tak se stalo, že můj otec ve dvaceti letech vyšel z učitelského ústavu v Aix-en-Provence a stal se státním učitelem.

Učitelské ústavy byly tehdy právě semináře, s tím rozdílem, že místo bohoslovectví se tam vyučovalo antiklerikalismu. Mladí lidé se dozvídali, že církve nebyla nikdy ničím jiným než nástrojem útlaku a že cílem a úkolem kněží je zavazovat lidem oči černou páskou nevědomosti a zpívat jim přitom báchoriky pekelného nebo rajského ladění.

Nepoctivost farářů ostatně dokazovalo to, že používali latiny, tajuplného jazyka, který měl pro nevědomé věřící prodrané kouzlo magických zaklínadel.

Papežství důstojně zastupovali oba Borgiové, a králům se nevedlo o nic lépe než papežům: ti zhýralí tyrané se stárali jedině o své konkubíny, pokud si zrovna nehráli s míčkem, zatímco jejich „pochopové“ vymáhali drtivé daně, které dosahovaly až celých deset procent národního důchodu.

Takže hodiny dějepisu byly elegantně zfalšované ve smyslu republikánské pravdy.

Níjak to republice nezazlívám: všechny učebnice dějepisu na světě nebyly nikdy ničím jiným než propagačními brožurami ve službách vlád.

Novopečení absolventi učitelských ústavů tedy věřili, že Velká revoluce byla idylickým obdobím, zlatým věkem velkomyslnosti a bratrství dovedeného až k něžné lásce: zkrátka úplný výbuch dobroty.

Nevím, jakým způsobem jim vysvětlili – aniž vzbudili jejich pozornost –, že tito světšší andělé se po dvaceti tisících vraždách provázených loupežemi vygilotinovali sami mezi sebou.

Na druhé straně je pravda, že farář v našem městečku, který byl velice inteligentní a jehož láska k bližnímu se nedala ničím odradit, považoval svatou inkvizici za jakousi rodinnou radu: říkával, že když prelátí upálili tolik židů a učenců, učinili to se slzami v očích a proto, aby jim zajistili místo v ráji.

Taková je slabost našeho rozumu: většinou slouží jenom k tomu, aby ospravedlnil naše pověry.

Avšak výuka mladých učitelů se neomezovala na antiklerikalismus a na světsky upravený dějepis. Byl tu třetí nepřítel lidu a ten se netýkal minulosti: totiž ALKOHOL.

Z té doby pochází *Zabiják* a taky ony hrůzostrašné obrazy, které zaplňovaly stěny učeben. Byla na nich vyobrazena narudlá játra, tak dokonale nepoznatelná (vzhledem k zeleným boulím a fialovým smrsklinám měla tvar jako topinambur), že umělec musel vedle nich namalovat chutně vyhlížející játra dobrého občana, jejichž harmonická hmota a sytá červeně umožňovaly změřit rozsah té vedlejší katastrofy. Onen děsivý kus vnitřností pronásledoval adepty učitelství až do ložnic (nemluvě o nadledvinkách ve tvaru Archimédova šroubu a o aortě, zpestřené výdutěmi), takže pozvolna propadali děsu. Když viděli sklenku vína, znechuceně se ošklibali. Terasa kaváren v době aperitivu byla pro ně něco jako hřbitov sebevrahů. Jeden tatínkův přítel opojený filtrovanou vodou jednou zpřevracel na takové terase stolky jako světský Polyeuktes, kterým také byl. Nejurputněji však nenáviděli likéry zvané „zaživací“, benediktyňky a chartreusky vyráběné „s povolením krále“, které spojovaly v příšerné trojici Církev, Alkohol a Monarchii.

Kromě boje proti těmto třem zlům měli velice široké učební osnovy, obdivuhodně uzpůsobené k tomu, aby z nich

udělaly učitele lidu; a lid dovedli výborně chápat, protože byli skoro všichni synové sedláků nebo dělníků.

Dostalo se jim všeobecného vzdělání, patrně spíš širokého než hlubokého, které však bylo něčím zcela novým; a ježto vždycky vidali otce pracovat dvanáct hodin denně na poli, na lodi nebo na lešení, blahořečili své šťastné hvězdě, protože mohli v neděli chodit ven a měli třikrát ročně prázdniny, které je přiváděly domů.

Tehdy za nimi přicházeli otec a děd, a někdy i sousedé – kteří nikdy nestudovali jinak než vlastníma rukama – a kladli jim otázky a předkládali drobné nejasnosti, ke kterým nikdo ve vesnici nemohl najít klíč. Odpovídali, staří je poslouchali a vážně pokyvovali hlavou... Proto celá tři léta hlтали vědění jako vzácný pokrm, jakého se jejich otcům nedostalo; proto o přestávkách chodil pan ředitel po třídách, aby z nich vyhnal několik příliš pilných žáků a odsoudil je k míčové hře.

Po skončení těchto studií bylo třeba udělat zkoušku způsobilosti učitelské, jejíž výsledky potvrzovaly, že „povýšení“ dospělo do stavu zralosti.

Potom nastalo jakési puknutí zralého plodu, dobré zrno bylo vymrštěno do všech koutů kraje, aby tam bojovalo s nevědomostí, oslavovalo republiku a nesmekalo klobouk při náboženských procesích.

Po několika letech světského apoštolátu v závěji odlehlých samot sklouzl mladý učitel kousek po svahu dolů až do vesnic, kde se cestou oženil s poštovní úřednicí nebo učitelkou. Potom vystřídal několik takových městeček, kde ulice ještě stoupají do kopce, a každá z jeho zastávek se vyznačovala narozením jednoho dítěte. Při třetím nebo čtvrtém už se dostal do městysů dole na rovině, načež konečně vstoupil do krajského města: to už mu byla kůže příliš velká a hlavu mu věncily bílé vlasy. Učil potom v osmitřídce nebo desetitřídce, řídil vyučování ve vyšších ročnících, někdy taky doplňovací kurs.

Jednoho dne mu byl slavnostně udělen řád Akademické palmy; tři roky nato se „odebral do výslužby“, totiž musel se odebrat, protože to předpisy prikazovaly. Tehdy se radostně usmíval, říkal: „Teď se budu konečně moci věnovat zahrádce!“ Načež ulehl a umřel.

Znával jsem hodně těchhle kantorů z dřívějších dob.

Měli naprostou víru v krásu svého povolání, zářivou důvěru v budoucnost lidského rodu. Pohrdali penězi a přepychem, odmítali povýšení, aby jejich místo mohl dostat někdo jiný nebo aby pokračovali v povinnostech započatých v nějakém vyděděném Zapadákově.

Jeden velmi starý tatínkův přítel, který z učitelského ústavu vyšel jako premiant, vděčil této skutečnosti za to, že začínal v jedné z marseilleských čtvrtí. Byla to čtvrť zavšivená, obydlená chudáky, kam si za tmy nikdo netroufal. Zůstal tam od svých začátků až do penze, čtyřicet let v téže třídě, čtyřicet let na téže židli.

A když se ho tatínek jednou večer zeptal:

„Copak jsi nikdy nebyl ctižádostivý?“ odpověděl: „Ovšemže byl. A myslím, že jsem měl slušný úspěch. Představ si, že můj předchůdce viděl za dvacet let šest ze svých žáků skončit na gilotině. Kdežto z mých žáků za čtyřicet let skončili tímto způsobem jen dva, a jeden byl omilostněn. Přece jen stálo za to tam zůstat.“

*

Nejpodivuhodnější totiž je, že ti protiklerikálové měli duše misionářů. Aby čelili „panu faráři“ (o jehož ctnosti se domnívali, že je jen předstíraná), žili sami jako světci a jejich mravnost byla stejně bezúhonná jako morálka prvních puritánů. Pan akademický inspektor byl jejich biskupem, pan rektor jejich arcibiskupem, a jejich papežem byl pan ministr: tomu se píše na slavnostním dopisním papíře řečí plnou obřadných obrátů.

„Jako kněží,“ říkával tatínek, „pracujeme pro život budoucí, jenomže my pracujeme pro život těch druhých.“

*

Jelikož tatínek také dostudoval s dobrým prospěchem, neodmrštilo ho jmenování příliš daleko od Marseille a přistál v Aubagne.

Bylo to městečko o deseti tisících obyvatelích, opřené o svahy huveaunského údolí, a procházela jím prašná silnice vedoucí z Marseille do Toulonu.

Pálily se tam prejzy, cihly a džbány, nadávaly se tam jitřnice a jelítka, vydělávaly se tam sedmiletým máčením v jámě nezničitelné kůže. Také tam vyráběli malované svaté panáčky, totiž postavičky do vánočních betlémů.

Tatínek, který se jmenoval Josef, tehdy černovlasý mládenec, nebyl malý, ale drobnější. Měl dosti výrazný, ale dokonale rovný nos, velmi příhodně zkrácený knírkem a brýlemi, jejichž oválná skla byla vroubena tenkými ocelovými obroučkami. Hlas měl vážný a příjemný a namodrale černé vlasy se mu přirozeně vlnily zvláště za deštivých dnů.

Jednoho dne potkal tmavovlasou švadlenku, která se jmenovala Augustina, a zdála se mu tak hezká, že se s ní v tu ránu oženil.

Nikdy jsem se nedozvěděl, jak se seznámili, protože o takových věcech se doma nemluvilo. Sám jsem se jich na to nikdy neptal, protože jsem si je nikdy nepředstavoval jako mladé lidi nebo jako děti. Tatínkovi bylo o pětadvacet let víc než mně, a nikdy se to nezměnilo.

Byli mým otcem a mou matkou, od věčnosti a navždy.

Vím jen, že Augustinu oslnilo setkání s vážně vyhlížejícím mláďencem, který tak dobře hrál koulenou a s železnou pravidelností vydělával padesát čtyři franků měsíčně. Nechala tedy šití pro cizí a usídlila se v bytě o to příjemnějším, že se z něho neplatilo nájemné.

V měsících, které předcházely mému narození, se jí zmocnily vážné obavy, protože jí bylo teprve devatenáct let – a devatenáctiletá zůstala celý život; vzlykavě prohlásila, že se jí děťátko jakživo nenarodí, protože ona, jak dobře cítí, „neví, jak se to dělá“. Tatínek se pokusil na ni působit rozumnými důvody. Ona mu však rozzlobeně říkala: „Když si pomyslím, že tohle jsi mi nadrobil ty!“

A rozplývala se v slzách.

Když se v ní potomek začal hýbat, dostávala mezi záchvaty pláče návaly bláznivého smíchu.

Poděšen takovým nerozumným chováním, zavolal tatínek na pomoc svou nejstarší sestru, která ho vychovala. Byla (pochopitelně) ředitelkou školy v La Ciotat a nebyla vdaná.

Starší sestra byla velmi potěšena a rozhodla, že maminku je třeba ihned přestěhovat k ní na pobřeží latinského moře: což se ještě týž večer stalo.

Doslechl jsem se, že Josef byl tímto řešením nadšen a že využíval svobody k tomu, aby se dvořil pekařce, které uvedl do pořádku účetnictví; to je věru nepříjemné pomyšlení, a nikdy jsem tomu neuvěřil.

Mezitím se nastávající maminka procházela po plážích v mírném lednovém slunci a dívala se do dálky na plachty rybářů, kteří ve tři hodiny vyplouvali za zapadajícím sluncem. Potom sedala u ohně, kde praskal modrý plamen z olivovníkových pařezů, a pletla výbavičku pro poskakujícího potomka, zatímco teta Marie obrubovala plenky a zpívala svým hezkým jasným hlasem:

*V lehké brize houpané na vlnách,
když noc rozestře velký černý šláš...*

Byla teď už klidná, tím spíš, že drahý Josef každou sobotu přijížděl na pekařově bicyklu. Pokaždé přivezl mandlové tyčinky, marcipánové dorty a pytlíček bílé mouky na lívance nebo vdolky.

Dostala krásnou barvu a všechno se vyvíjelo co nejlépe, když ji 28. února časně zrána probudily jakési bolesti.

Zavolala ihned tetu Marii, která prohlásila, že to nic není, vždyť přece lékař předpověděl narození dcery na konec března; potom rozdělala oheň, aby uvařila lipový čaj. Pacientka však prohlásila, že doktoři tomu nerozumějí a že se chce okamžitě vrátit do Aubagne.

„Dítě se musí narodit doma! Josef mě musí držet za ruku! Marie, Marie, rychle pojedme! Vím jistě, že chce ven!“

Laskavá Marie se pokoušela uklidnit ji lipovým čajem a slovy. Se sítkem v ruce prohlásila, že kdyby se to mělo skutečně stát, půjde to oznámit prodavači ryb, který denně okolo osmé jezdí do Aubagne, a že si to Josef přihásí jako vítr na mašině s pedály.

Leč Augustina odstrčila květovaný hrneček a lomila rukama, roníc velikánské slzy.

Šla tedy teta Marie zaklepat na okenici jednomu sousedovi, který vlastnil bryčku a koníka. Byla to požehnaná doba, kdy si lidé prokazovali služby: stačilo prostě požádat.

Soused zapřáhl koně, teta zabalila Augustinu do vlnáků a už jsme poklusem ujížděli, přičemž na nás z hřebenů kopců shlížela půlka rudého slunce.

Avšak po příjezdu do Bédoule, které leží zrovna v polo-

vině cesty, začaly bolesti znovu, a tentokrát se vyplašila i teta. Svírala zachumlanou maminku a dávala jí rady:

„Augustino,“ říkala jí, „udrž se ještě!“ Byla totiž panna.

Pobledlá Augustina však rozevírala obrovské černé oči a kvílela, zalitá potem.

Naštěstí jsme se mezitím dostali přes sedlo a cesta klesala dolů do Aubagne. Soused popustil brzdu, které se říkalo mechanika, a práskl do koníka; ten se prostě mohl dát unášet vahou vozu a osazenstva. Dorazili jsme právě včas, a paní Negrelová, porodní bába, honem přiběhla odrodit maminku, která konečně zaryla nehty do Josefový mohutné paže.

Tento příběh není nijak udivující, ale jen mějte chvíli strpení, však udivující bude.

Začátkem osmnáctého století žila v Aubagne velmi bohatá a velmi stará rodina obchodníků, kteří se jmenovali Barthélémyové. Jejich zásluhy byly tak velké, že je později král povýšil do šlechtického stavu.

Nuže, v noci z 19. na 20. ledna 1716 paní Barthélémyová, která byla velice mladá, bydlela v Aubagne a její manžel se jmenoval Josef, „pocítila první bolesti“. Nastoupila „ve velkém chvatu“ do kočáru, aby se vydala za svou matkou do rodného domu, což byl nejhezčí dům v Cassis.

Cassis je malý rybářský přístav asi míli od La Ciotat, a tři čtvrtiny cesty vede odtud do Aubagne táž silnice.

Paní Barthélémyová tedy projela nejdřív soutěskou, potom bédoulským sedlem, naříkajíc pod pokrývkami... Dojela do Cassis „svíjejíc se bolestí, a zatímco ji ukládali na lůžko, povila chlapečka“.

Z tohoto aubagneského dítěte se potom stal abbé Barthélémy, výtečný autor *Cesty mladého Anacharsise do Řecka*, který byl zvolen dne 5. března 1789 do Francouzské akademie na pětadvacáté křeslo: totéž křeslo, které mám od 5. března 1946 čest zaujímat já sám.

Z této dvojí anekdoty by se dal vyvodit podivuhodný závěr: že totiž jeden ze způsobů, jak se jednoho dne stát členem Sboru proslulých, je mít otce Josefa a drát se na svět za časného zimního rána v dvojnásobně kvílícím povoze na bédoulské silnici.

Vzpomínek na Aubagne mám poskrovnu, neboť jsem tam prožil pouhá tři léta.

Především vidím na korze vysokou kašnu pod platany přímo před naším domem. Tento pomník postavili rodáci abbému Barthélémymu, považovanému za muže levice vzhledem k *Cestě mladého Anacharsise*. Málo lidí to četlo a mnoho jich říkalo s pevným přesvědčením *Mladý anarchist*. Tehdy jsem o tom pochopitelně nic nevěděl, ale nadšeně jsem naslouchal písničce kašny, která si pípala s vrabčáky.

Potom vidím strop, který na mě letí závratnou rychlostí, zatímco maminka vyděšeně křičí: „Henri! Ty ses zbláznil! Henri, zakazuju ti...“

Můj strýc Henri, maminčin bratr, mě totiž vyhazuje do vzduchu a v letu mě zachycuje. Ječím strachy, ale sotva mě maminka popadla do náruče, křičím: „Eště! Eště!“

Strýčkovi Henrimu bylo třicet let, měl hezký hnědý plnovous a byl lodní mechanik; pracoval jako konstruktér v loděnici jako kdysi jeho otec, můj dědeček z maminčiny strany, kterého jsem nepoznal.

Tento dědeček se narodil kolem roku 1845 v Coutances a jmenoval se Guillaume Lansot, byl čistokrevný Normanďan a při svém putování po Francii se dostal do Marseille. Moje marseilleská babička se mu zalíbila: už v Marseille zůstal.

Ve čtyřiaadvaceti letech měl již tři děti; z nich byla moje maminka nejmladší.

Protože se vyznal v řemesle a nebál se moře, poslali ho jednoho dne do Ria de Janeiro, aby tam opravil loď, jejíž porouchaný stroj se nechtěl dát do chodu. Připlul do té tehdy ještě divoké země bez jakéhokoli očkování. Viděl tam lidi umírat na žlutou zimnici a docela hloupě následoval jejich příkladu. ..

Jeho děti ani neměly čas ho poznat a babička, která byla jeho ženou pouhé čtyři roky, nám o něm nedovedla mnoho říci; jen to, že byl pěkně urostlý, že měl oči modré jako moře, sněhobílé zuby, že byl plavovlasý s nádechem dozrzava a že se smál každé maličkosti jako děti.

Nemám ani jeho fotografii. Když sedám někdy večer na venkově před krbem, volávám ho; on však nepřichází. Pa-

trně je stále ještě v Americe. Tehdy hledím osaměle do poskakujících plamenů, myslím na svého čtyřiatřicetiletého dědečka, který umřel bez brýlí, s hustými zlatými vlasy, a udivuje mě, že je ze mne tak starý vnuk vysokého mladíka z Coutances.

Další vzpomínka z Aubagne je partie koulené pod platany na korze. Tatínek dělal ohromné skoky mezi jinými obry a vrhal železnou koulí na nepředstavitelnou vzdálenost. Někdy se ozýval mohutný potlesk, nakonec se obři vždycky pohádali kvůli nějakému provázku, který si trhali z rukou; nepoprali se však nikdy.

Z Aubagne jsme se přestěhovali do Saint-Loup, což byla veliká vesnice v přilehlé marseilleské oblasti. Naproti škole stály městské jatky: byla to jen jakási velká kůlna, kde pracovali dva řezníci při otevřených dveřích.

Zatímco maminka obstarávala domácnost, vylézal jsem v jídelně u okna na židli a s nejživějším zájmem jsem hleděl na mordování volů a vepřů. Myslím, že člověk je přirozeně krutý: děti a divoši to denně dokazují.

Když dostal nešťastný vůl ránu palicí mezi rohy a klesl na kolena, prostě jsem obdivoval řeznickovu sílu a vítězství člověka nad zvířetem. Zabíjení vepřů mě rozesmávalo k slzám, protože je tahali za uši a vepři pronikavě kvičeli. Ale nejzajímavější bylo vraždění ovce.

Rezník jí elegantně prořízl chřtán, přičemž pokračoval v rozmluvě se svým pomocníkem, aniž věnoval nejmenší pozornost tomu, co dělá. Když povraždil tři nebo čtyři, nakladl mrtvolu nohama vzhůru na jakési kolébky. Potom je měchem úžasně nafoukl, aby odlepil kůži od masa: myslel jsem, že se pokouší udělat z nich balonky, a doufal jsem, že uvidím, jak odlétnou. Avšak maminka, která se vždycky objevila v nejlepším, mě přiměla, abych sestoupil ze své pozorovatelné, a zatímco krájela kostičky masa do polévky pro rodinu, vedla nepochopitelné řeči o tom, jak mírný je ten nebohý vůl, jak roztomilá ta kudrnatá ovečka a jak je ten řezník zlý.

Když šla nakupovat na trh, nechávala mě cestou ve třídě u tatínka, který učil šestileté nebo sedmileté kluky číst. Se-

děl jsem v první lavici, choval se vzorně a obdivoval jsem tatínkovu všemohoucnost. Držel v ruce bambusovou hůlku: sloužila mu k ukazování písmen a slov na tabuli a občas s ní taky švihl přes prsty nějakého nepozorného lenocha.

Jednou ráno mě maminka odvedla na mé místo a beze slova odešla, zatímco on psal nádherným písmem na tabuli: „Maminka potrestala svého chlapečka, protože zlobil.“

Mezitímco zaobloval krásnou koncovou tečku, vykřikl jsem: „Ne! To není pravda!“

Tatínek se rychle ohlédl, užasle se na mě podíval a zvolal: „Co to povídáš?“

„Maminka mě nepotrestala! Nenapsals to dobře!“

Přistoupil ke mně:

„Kdo ti řekl, že tě potrestala?“

„Je to napsáno.“

Chvilí nemohl překvapením ani promluvit.

„No počkat, počkat,“ řekl konečně. „Copak ty umíš číst?“

„Ano.“

„Počkat, počkat,“ opakoval. Napřáhl špičku hůlky k tabuli. „Čti tedy.“

Přečetl jsem větu nahlas.

Šel tedy pro slabikář a já jsem pak bez potíží přečetl několik stran.

Myslím, že toho dne zakusil největší radost, největší pýchu ve svém životě.

Když se objevila maminka, našla mě mezi čtyřmi učiteli, kteří poslali žactvo proběhnout se na dvůr a naslouchali, jak pomalu luštím příběh o Palečkovi. Místo však, aby můj výkon obdivovala, odložila balíčky na zem, zavřela knihu a se slovy: „Propánaboha! Propánaboha!“ mě popadla do náruče.

Na prahu třídy stála školnice, stará Korsičanka: křižovala se. Později jsem se dozvěděl, že to ona došla pro maminku na trh, ujišťujíc ji, že „ti pánové“ způsobí, že mi „praskne mozeček“. U stolu pak tatínek prohlásil, že to jsou směšné pověry, že jsem nevynaložil žádnou námahu, že jsem se naučil číst jako se papoušek naučí mluvit, aniž si toho on vůbec všiml. Maminku to nepřesvědčilo a občas mi kladla svěží ruku na čelo a ptala se mne:

„Nebolí tě hlava?“

Ne, hlava mě nebolela, ale až do šesti let jsem už neměl dovoleno vstoupit do třídy ani otevřít knihu, aby nedošlo k mozkové explozi. Úplně se maminka uklidnila teprve po

dvou letech, po mém prvním čtvrtletí ve škole, kdy jí moje učitelka sdělila, že jsem sice nadán překvapivou pamětí, že však má duševní vyspělost je na úrovni děcka v kolébce.

*

Ze Saint-Loup udělal tatínek skok jako kometa: neboť náraz přeskočil předměstí a byl jmenován – ke svému velkému údivu – titulárním učitelem v Chemin des Chartreux, což byla největší měšťanská škola v Marseille.

Vedl ji „ředitel bez třídy“, téměř něco jako ředitel gymnázia. Mohl chodit za panem akademickým inspektorem bez předvolání, byl členem zkušební komise při zkouškách učitelské způsobilosti pro první, ba někdy i pro vyšší stupeň.

Ostatně školník řekl v mé přítomnosti mému nadšenému tatínkovi, že dvanáct učitelů této školy představuje „elitu mezi učitelstvem“ a že po takových čtyřech pěti letech služby jsou ti, kteří o to usilují, jmenováni řediteli, často přímo v Marseille.

Toto prohlášení školníka školy v Chemin des Chartreux se v rodině často citovalo a maminka, kterou naplnilo nesmírnou vítězoslávou, je opakovala před paní Mercierovou a slečnou Guimardovou, dodávajíc, že školník patrně poněkud přehání: nezdálo se však, že si to myslí doopravdy.

Byla stále bledá a křehká, ale šťastna se svým Josefem, svými dvěma syny a zbrusu novým šicím strojem.

Ten obdivuhodný moderní vynález mi umožňoval pomáhat jí při práci.

Klečel jsem pod stolkem před jejími sukňemi a rukama jsem uváděl do pohybu veliký pedál, který jsem zase na pole jediným pohybem zastavoval.

Můj bratr Paul byl tříletý človíček s bílou kůží, boubelatými tvářemi, velice světlemodrýma očima a se zlatými kučery po našem nepoznaném dědečkovi. Byl hloubavý, nikdy neplakal a hrával si sám pod stolem se zátkou nebo s natáčkou do vlasů. Byl však pozoruhodně žravý; občas docházelo k bleskovým dramatům: náhle ho bylo vidět, jak se klopýtavě blíží s rozpraženými rukama a fialovým obličejem a jak se právě hotoví umřít zalknutím.

Vyděšená maminka ho bouchala do zad, strkala mu prst do krku nebo s ním třepala, držíc ho za paty, jako kdysi

matka držela Achilla. Potom se strašlivým zachroptěním ze sebe vypudil velkou černou olivu, pecku od broskve nebo dlouhý proužek slaniny.

Načež se vracel ke svým samotářským hrám, příkrčený na bobku jako tlustá ropucha.

Josef teď vypadal skvěle. Měl nový tmavomodrý oblek, hodný školy v Chemin des Chartreux; brýle, kdysi vroubené ocelí, zářily teď ve zlatých obroučkách a skla se jim zakulatila. Konečně také nosil uměleckou vázanku s oběma volnými cípy. Tento výstřelek byl však ospravedlněn skutečností, že se společně s kolegou Arnaudem ve čtvrtek a v neděli věnovali reprodukci nástěnných zeměpisných map, za které jim nakladatelství Vidal-Lablache platilo až sto franků za kus. V rodinném rozpočtu představoval Vidal-Lablache dvacet pět franků měsíčně a tomuto dvojitému jménu bylo dvojitě blahořečeno.

Šlo mi na šestý rok a chodil jsem do školy do třídy nejmenších dětí, kterou vedla slečna Guimardová.

Slečna Guimardová byla hodně vysoká, měla pěkný hnědý knírek, a když mluvila, hýbala nosem; mně však připadala ošklivá, protože byla žlutá jako Číňan a měla velké vyboulené oči.

Trpělivě vštěpovala písmena mým malým spolužákům, ale mne si nevěšimala, protože jsem plynne četl, což považovala za záměrnou nepřístojnost od mého otce. Na oplátku prohlašovala při hodinách zpěvu před celou třídou, že zpívám falešně a že bude lépe, budu-li mlčet, což jsem rád dělal.

Zatímco se drobotina mohla pod její taktovkou ukřičet, zůstával jsem němý, poklidný, usměvavý: se zavřenýma očima jsem si povídal příběhy a procházel se u rybníka v parku Borély, což je něco jako marseilleský Saint-Cloud na konci Prada.

Ve čtvrtek a v neděli k nám chodila na oběd teta Róza, mamčinina starší sestra, která byla stejně hezká jako maminka; a po obědě mě vozívala tramvají na kouzelná místa parku Borély.

Člověk tam nacházel cesty zastíněné věkovitými platany,

divoké lesíky, pažity, které vás vábily k válení sudů po trávě, hlídače, kteří vám to zakazovali, a rybníky, po nichž pluly flotily kachen.

V té době se tam také vyskytoval jistý počet lidí, kteří se učili ovládat jízdu na kole: se strnulým pohledem a sevřenými čelistmi se najednou vyřítili od učitele, projeli alejí, zmizeli v křoví a vynořili se opět s bicyklem kolem krku. Tato podívaná nebyla bez zajímavosti a já se jí smával až k slzám. Teta mě však v takové nebezpečné oblasti dlouho nenechávala a táhla mě do klidného zákoutí na břehu rybníka, přičemž jsem se ohlížel nazpátek.

Usedali jsme pokaždé na tutéž lavičku, před vavřínové keře mezi dvěma platany. Teta vytáhla z tašky pletení a já se věnoval činností svého věku.

Mým hlavním zaměstnáním bylo házet chleba kachnám. Ti hloupí ptáci mě dobře znali. Jakmile jsem ukázal kůrku, připlouvala ke mně jejich flotila, co jim blanité nohy stačily, a já začal rozdělovat.

Když se na mě teta nedívala, říkal jsem dál sladkým hláskem něžná slova, ale přitom jsem po nich házel také kamením, s pevným úmyslem některou z nich zabít. Tato náděje, pokaždé znovu zklamaná, tvořila hlavní kouzlo vycházek a ve vrzající tramvaji do Prada jsem se zachvíval netrpělivostí.

Jedné krásné neděle jsem však byl nepříjemně překvapen, když jsme na naší lavičce spatřili nějakého pána. Měl tváře starorůžové barvy, hustý kaštanový knír, rusé a huňaté obočí, velké modré a trochu vystouplé oči. Na skráních pár bílých nitěk. Kromě toho také četl noviny, zařadil jsem ho tedy ihned mezi starce.

Teta mě chtěla odvést na jiné tábořiště, já však protestoval: tohle je naše lavička, a jinam může jít ten pán.

Pán byl zdvořilý a taktní. Beze slova se odsunul až na kraj lavičky a přitáhl k sobě buřinku, na které ležel pár kožených rukavic, neklamná to známka bohatství a dobrého vychování.

Teta se usadila na druhém konci, vytáhla pletení a já jsem běžel s pytlíčkem drobků ke břehu rybníka.

Nejdřív jsem si našel překrásný kámen, velký jako pěti-frank, dosti plochý a nádherně ostrý. Bohužel se na mě díval hlídač: strčil jsem tedy kámen do kapsy a začal jsem rozdávat drobků se slovy tak milými a laskavými, že jsem

za chvíli proti sobě měl celou kachní eskadru seřazenou do půlkruhu.

Hlídače – byl to nějaký omrzelec – ta podívaná moc nebavila, jak se mi zdálo; prostě se otočil zády a odměřenými kroky odešel. Ihned jsem vytáhl kámen a ke své velké – ač trochu znepokojené – radosti jsem zasáhl starého kačera rovnou do hlavy. Ten houževnatec však, místo aby se překotil a klesl ke dnu, jak jsem doufal, obrátil se a prchal, co mu nohy stačily, vyrážíje rozhořčené výkřiky. Deset metrů od břehu se zastavil a otočil se ke mně: vztyčený nad vodou mával křídly a vrhal po mně všechny nadávky, které uměl, v čemž ho podporoval srdceryvný křik celé jeho rodiny. Hlídač nebyl daleko: běžel jsem hledat ochranu k tetě.

Ta nic neviděla, nic neslyšela, nepletla: vedla konverzaci s tím pánem na lavičce.

„Roztomilý klučina!“ řekl pán. „Kolikpak je ti let?“

„Šest.“

„Vypadá na sedm!“ řekl pán. Potom poznamenal, že vypadám zdravě, a prohlásil, že mám opravdu krásné oči. Teta honem vysvětlila, že nejsem její syn, nýbrž syn její sestry, a dodala, že není vdaná. Načež mi ten laskavý stařec dal dva pěťáky, abych si šel koupit lízátko k muži, který je prodával na konci aleje.

Popřáli mi mnohem víc volnosti než obyčejně. Využil jsem toho, abych se podíval na cyklisty. Z opatrnosti jsem se postavil na lavičku a pozoroval několik nevysvětlitelných pádů.

Nejsemnější byl pád starce nejméně čtyřicetiletého: urval říditka kola, přičemž se krásně šklebil, a potom najednou padl na stranu: pořád při tom vši silou svíral v ruce gumová říditka. Když ho zdvihli, byl pokryt prachem, kalhoty měl na kolenou roztržené a byl stejně rozhořčený jako ten starý kačer. Doufal jsem, že dojde k pračce mezi dospělými, ale vtom přišla teta a pán z lavičky a odtáhli mě daleko od nadávající skupinky, neboť nadešel čas návratu.

Pán s námi jel tramvají; dokonce nám zaplatil lístky přes silné protesty tety, která se k mému velkému údivu celá rděla. Potom mnohem později jsem pochopil, že si připadala úplně jako kurtizána, když pán, kterého ještě neznala, za nás zaplatil tři pěťáky.

Na konečné stanici jsme se s ním rozloučili a on nám s velkými úklonami kynul buřinkou.

Když jsme došli před náš dům, teta mě šeptem vyzvala, abych o tom setkání nikomu nic neříkal. Řekla mi, že ten pán je majitelem parku Borély a že kdybychom o něm řekli jediné slovo, určitě by se to dozvěděl a zakázal by nám tam chodit. Na mou otázku proč odpověděla, že je to „tajemství“. Byl jsem nadšen, že poznávám ne-li tajemství samo, tedy alespoň jeho existenci. Slíbil jsem jí to a držel jsem slovo.

Naše procházky do parku byly čím dál četnější a laskavý „majitel“ nás vždycky čekal na naší lavičce. Bylo však dost těžké ho na dálku poznat, protože nikdy neměl stejný oblek. Jednou měl světlé sako a modrou vestu, jednou zas lovecký kabát s pleteným svetrem; dokonce jsem ho viděl i v žaketu.

Teta Róza zas teď nosila pérové boa a mušelínový klobouček s modrým ptákem s rozevřenými křídly, který seděl na jejím drdůlku jako na vejcích. Vypůjčovala si od maminky slunečník nebo rukavice nebo kabelku. Smála se, červenala se a byla čím dál hezčí.

Jakmile jsme přišli do parku, „majitel“ mě svěřoval oslářovi a já jsem hodiny jezdil na oslu; potom jsem se vozil ve vozíku taženém čtyřmi kozami, načež mě zavedli k majiteli toboganu. Věděl jsem, že ho ta štědrost nic nestojí – když mu patří celý park –, ale přesto jsem mu byl velmi vděčen a byl jsem pyšný, že mám tak bohatého přítele, který mi projevuje tak dokonalou lásku.

Půl roku nato jsem se při hře na schovávanou s bratrem Paulem zavřel dolů do kredence, kde jsem nejdříve odsunul stranou talíře. Zatímco mě Paul hledal v mém pokoji a já tajil dech, vešli do jídelny tatínek s maminkou a tetou Rózou. Maminka řekla:

„Ale přece jen, sedmatřicet let je trochu moc!“

„Ale jdi!“ řekl tatínek. „Mně bude letos třicet a cítím se pořád jako mladík. Třicet sedm let je nejlepší věk! A Róze přece taky už není osmnáct!“

„Je mi šestadvacet,“ řekla teta Róza. „A líbí se mi.“

„A co vlastně na té prefektuře dělá?“

„Přednostu oddělení. Vydělává dvě stě dvacet franků měsíčně.“

„Ohó!“ řekl tatínek.

„A od rodiny dostává měsíční rentu.“

„Ahá!“ řekl tatínek.

„Říkal, že můžeme počítat s třemi sty padesáti franky měsíčně.“

Zaslechl jsem dlouhé hvízdnutí, potom tatínek dodal:

„Má drahá Rózo, tak to vám blahopřeju! Ale je vůbec hezký?“

„To ne,“ řekla maminka. „Že by byl hezký, to se říct nedá.“

Vtom jsem prudce otevřel dvířka kredence, vyskočil jsem na podlahu a vykřikl jsem:

„A je! Moc hezký! Krásný!“

A utekl jsem do kuchyně, kde jsem se zamkl na klíč.

V důsledku těchto událostí k nám jednoho dne přišel „majitel“ v doprovodu tety Rózy.

Široce se usmíval pod buřinkou, která se černě leskla. Teta Róza byla celá růžová, oblečená v růžovém od hlavy k patě, a krásné oči jí zářily za modrým závojíčkem, přichyceným na kraji slamáčku.

Oba se vraceli z krátké cesty, a nastaly velké trapnosti: ano, před našima užaslýma očima políbil „majitel“ nejdřív maminku a pak tatínka.

Potom mě chytil pod paží, zdvihl mě, chvílku na mě hleděl a řekl:

„Teď se jmenuju strýc Jules, protože jsem manžel tety Rózy.“

*

Nejzvláštnější na tom bylo, že se Jules vůbec nejmenoval. Jeho skutečné křestní jméno bylo Thomas. Ale moje drahá tetička, která někde slyšela, že na venkově říkají „Thomas“ nočníku, se rozhodla říkat mu Jules, kterýmžto jménem se uvedený předmět označuje ještě mnohem častěji. Nemajíc za sebou vojenskou službu, nevinná ta bytost to netušila, a nikdo si netroufal ji poučit, ani sám Thomas-Jules, který ji příliš miloval, než aby jí odporoval, zejména když měl pravdu on!

Strýc Jules se narodil v kraji vinic, ve zlatém Roussillonu, kde tolik lidí kutálí tolik velkých sudů. Vinici ponechal bratrům a stal se intelektuálem rodiny, neboť vystudoval práva: Katalánцем však zůstal, a písmeno r mu zurčelo na jazyku jako zurčí potok přes oblázky.

Napodoboval jsem ho, abych rozesmál bratra Paula. Oba

jsme se totiž domnívali, že jediný správný francouzský přízvuk je přízvuk provensálský vzhledem k tomu, že je to přízvuk našeho tatínka, který je přísedícím u závěrečných zkoušek na obecné škole, a že „r“ strýce Julese je jenom vnější známkou nějakého skrytého neduhu.

Tatínek a strýc tvořili dvojici přátel, i když strýc Jules, starší a bohatší, se někdy tvářil trochu protektorsky.

Míval občas námitky proti nadměrné délce školních prázdnin.

„Připouštím,“ říkal, „že děti takový dlouhý odpočinek potřebují. Ale učitelé by mezitím mohli být zaměstnáni jinak.“

„Bodejť,“ odpovídal ironicky tatínek, „mohli by zastupovat úředníky na prefektuře, kteří jsou vyčerpáni dlouhými siestami a otlaceni od kožených křesel!“

Tím však taková přátelská střetnutí končila a žádný z obou se nikdy nedotkl velké sporné otázky, leda v diskrétních náznamech: strýc Jules totiž chodil na mši!

Když se tatínek dozvěděl – z důvěrného sdělení tety Rózy mamince –, že chodí dvakrát měsíčně k přijímání, úplně ho to ohromilo a prohlásil, že „to tedy je vrchol“. Maminka ho však uprosila, aby věci přijal takové, jaké jsou, a aby upustil od svého repertoáru vtípů na faráře, zejména od jisté písničky, která opěvala letecké výkony ctihodného pátera Dupanloupa.

„Myslíš, že by se opravdu rozhněval?“

„Jsem přesvědčena, že by se u nás už víckrát neukázal a že by Róze zakázal, aby se se mnou stýkala.“

Tatínek smutně potřásl hlavou a najednou zlostně vybuchl: „Tady je máš! Tady máš tu jejich fanatickou neshášenlivost! Bráním mu snad já, aby si každou neděli chodil jíst svého Boha? Zakazuju ti já, aby ses stýkala se svou sestrou, protože si vzala muže, který věří, že stvořitel vesmíru každou neděli sestupuje do státniců pohárků? Ale abys věděla, já mu ukážu, jak jsem velkorýsý. Zesměšním ho svou svobodomyšlností. Ne, nebudu mu nic vykládat o inkvizici, ani o Calasovi, ani o Janu Husovi, ani o těch všech dalších, které církve poslala na hranici; neřeknu mu ani slovo o papežích Borgiech, ani o papežce Janě! A i kdyby se pokusil kázat mi prostoduché názory náboženství stejně dětinského jako báhorky mé babičky, odpovím mu zdvořile a spokojím se tím, že se budu tiše chechtat pod vousy.“

Žádné vousy však neměl a vůbec se nechechtal.

Držel však slovo a jejich přátelství nijak nezkalilo těch pár poznámek, které jim občas uklouzly a které jejich bdělé ženy honem zatušovaly velkými výkřiky překvapení nebo výbuchy pronikavého smíchu, k nimž si potom dodatečně vymýšlely důvod.

Strýc Jules se brzy stal mým velkým přítelem. Často mi projevoval uznání, že jsem držel slovo a zachoval tajemství v době schůzek v parku Borély; každému, kdo byl ochoten poslouchat, říkal, že „z toho dítěte bude velký diplomat“ nebo „prvotřídní důstojník“. (Toto proroctví, ač nabízelo dvě alternativy, se dosud nesplnilo.) Projevoval velký zájem o má školní vysvědčení a odměňoval mě (nebo mě utěšoval) hračkami nebo pytlíky karamel.

Když jsem mu však jednou radil, aby si ve svém nádherném parku Borély dal postavit dům s balkonem, odkud by viděl na cyklisty, přiznal se mi jen tak se smíchem, že mu park Borély nikdy nepatřil.

Byl jsem ohromen náhlou ztrátou krásného majetku a litoval jsem, že jsem tak dlouho obdivoval podvodníka.

Mimoto jsem toho dne objevil, že dospělí dovedou lhát stejně dobře jako děti, a přestal jsem se mezi nimi cítit bezpečný. Avšak na druhé straně mi toto odhalení, které ospravedlňovalo mé minulé, přítomné i budoucí lži, vneslo klid do duše: když bylo nezbytné tatínkovi lhát a útlý hlásek mého svědomí chabě protestoval, odpovídal jsem mu:

„Jako strýc Jules!“

A s naivním pohledem a klidným čelem jsem pak lhal báječně.

*

Uplynuly dva roky: zvládl jsem trojčlenku, dozvěděl jsem se ke své nevyčerpatelné radosti o existenci jezera Titicaca, o Ludvíku Desátém Hašteřivém, o vybraných slovech, jakož i o skličujících pravidlech týkajících se přičestí minulého.

Můj bratr Paul mezitím již také odložil slabikář a seznamoval se večer v posteli s filozofií „Poniklovaných nohou“.

Narodila se nám sestřička, a to zrovna když jsme byli oba u tety Rózy, která si nás u sebe nechala dva dny, abychom mohli péci hromnicové placky.

Ono nepříhodné pozvání mi znemožnilo ověřit si odvážnou domněnku spolužáka Mangiapanana, který tvrdil, že děti vylézají matce z pupíku.

Jeho nápad mi zprvu připadal absurdní: ale jednou večer jsem po dosti zevrubné prohlídce vlastního pupíku zjistil, že opravdu vypadá jako knoflíková dírka s jakýmsi mrňavým knoflíčkem uprostřed.

Z toho jsem usoudil, že je možné ten knoflíček rozepnout a že Mangiapanan mluvil pravdu.

Hned mě však zas napadlo, že muži nemají děti; mají jen syny a dcery, kteří jim říkají tati, ale děti pocházejí určitě z matek jako psi a kočky. Můj pupek tudíž nic nedokazuje. Právě naopak: jeho existence u mužských značně oslabuje Mangiapanovu věrohodnost.

Čemu věřit? Co si myslet?

V každém případě je teď, když se právě narodila sestřička, pravá chvíle na to, aby měl člověk oči i uši otevřené a aby odhalil to velké tajemství.

Když jsme se vraceli od tety Rózy a šli po Plaine, napadl mě důležitý objev, vztahující se k nedávné minulosti: už asi tři měsíce měla maminka jiný tvar a chodila s tělem zakloněným dozadu jako listonoš o Vánocích. Jednou večer se mě Paul znepokojeně zeptal:

„Copak to naše Augustinka nosí pod zástěrou?“

Nevěděl jsem, co mu odpovědět...

Našli jsme ji usměvavou, ale bledou a slabou na velkém lůžku. Vedle ní pištělo v kolébce jakési šklebící se stvořeníčko. Mangiapanova domněnka mi tím připadala prokázaná a já jsem něžně políbil maminku při představě, jak asi trpěla v okamžiku, kdy bylo nutno rozepnout jí pupík.

Stvořeníčko nám nejprve připadalo cizí. Mimoto mu maminka dávala prs, což mě velice pohoršovalo a Paula to dělalo. Říkal:

„Ona nám ji čtyřikrát denně jí!“

Když však začala sestřička vrávoravě chodit a breptat, objevila nám naši vlastní sílu a moudrost a my jsme ji definitivně přijali za svou.

*

Strýc Jules a teta Róza k nám chodili v neděli a já s Paulem jsme u nich obědvali skoro každý čtvrtek.

Bydleli v krásném bytě v ulici des Minimes: svítilo se tam plynem, teta vařila na plynu a měla posluhovačku.

Jednoho dne jsem si s překvapením povšiml, že se také teta Róza začíná nadouvat, a ihned jsem usoudil, že dojde k brzkému rozepínání.

Tuto diagnózu brzy potvrdil rozhovor maminky se slečnou Guimardovou, jehož útržky jsem zaslechl.

Zatímco řezník v „temné komoře“ krájel krásný biftek, řekla slečna Guimardová znepokojeně:

„Děti starých bývají křehké...“

„Róze je teprve třicet,“ protestovala maminka.

„Na první dítě je to dost. A nezapomeňte, že jejímu muži je čtyřicet!“

„Třicet osm,“ řekla maminka.

„Třicet a třicet osm je šedesát osm!“ řekla slečna Guimardová. A zamyšleně, zlověstně potřásla hlavou...

Jednou večer nám tatínek sdělil, že maminka nepřijde domů, protože zůstala u sestry, „které není dobře“. Všichni čtyři jsme mlčky povečeřeli, potom jsem tatínkovi pomohl uložit sestřičku.

Byl to obtížný úkon vzhledem k nočníku, plenám a naší obavě, abychom ji neporouchali.

Když jsem si stahoval ponožky, řekl jsem Paulovi: „Zrovna teď rozepínají tetu Rózu.“

Četl v posteli své oblíbené „Poniklované nohy“ a nic na to neřekl. Byl jsem však rozhodnut zasvětit ho do velkých tajemství a tak jsem naléhal dál:

„A jestlipak víš proč?“

Nepohnul se ani teď a já jsem postřehl, že spí.

Vytáhl jsem mu tedy opatrně knihu, narovnal mu kolena a jediným fouknutím jsem zhasl lampu.

*

Druhý den – byl to čtvrtek – nám tatínek řekl:

„Tak alou, vstávejte! Jdeme k tetě Róze a slibuju vám báječné překvapení!“

„Já stejně vím, co je to za překvapení,“ řekl jsem.

„Ale jdi? A co víš?“

„To ti neřeknu, ale ujišťuju tě, že jsem všechno pochopil.“

S úsměvem na mě pohlédl, ale nenaléhal.

Všichni čtyři jsme se vydali na ulici. Sestřička byla divně postrojená v šatičkách, které jsme jí zapnuli vepředu; taky jsme ji nemohli učesat, protože hrozně ječela.

Jedna věc mě velice znepokojovala. Uvidíme dítě starých, slečna Guimardová to řekla; neudala však žádné podrobnosti, jen že mu bude šedesát osm let. Představoval jsem si, že bude celý svrasklý a že patrně bude mít bílé vlasy a bílé vousy jako dědeček – ovšemže jemnější – prostě miminkovské vousy. Hezké to nebude. Ale třeba bude hned mluvit a třeba nám poví, odkud se tu bere! To by bylo opravdu zajímavé!

Byl jsem naprosto zklamán.

Dovedli nás do pokoje tety Rózy, abychom ji políbili. Vypadala úplně zapnutě, i když trochu pobledle. Maminka seděla na kraji její postele a mezi nimi leželo miminko – miminko bez vousů a bez knírů: ducatá tvář pokojně spala pod hřebínkem plavých vlasů.

„To je váš bratránek!“ řekla maminka tiše.

Obě na něj pohlížely dojatě, obdivně, uneseně, s tak přehnaným zbožňováním, a strýc Jules, který právě vstoupil, se tak rděl pýchou, že mě Paul znechuceně odtáhl do jídelny, kde jsme spořádali všechny čtyři banány, které cestou objevil v broušené míse.

Jednoho krásného dubnového večera jsem se s tatínkem a Paulem vracel ze školy. Byla středa, nejkrásnější den týdne, neboť naše dny jsou krásné jen svými zítřky.

Když jsme procházeli ulicí Tivoli, řekl mi tatínek: „Pajduláku, budu tě zítra potřebovat.“

„Na co?“

„Uvidíš. Je to překvapení.“

„Mě budeš taky potřebovat?“ zeptal se Paul neklidně.

„Ovšem,“ řekl tatínek. „Ale Marcel půjde se mnou a ty zůstaneš doma a budeš hlídat posluhovačku, která bude zametat sklep. Je to velmi důležité.“

„Já,“ řekl Paul, „se obvykle chodím do sklepa bojím chodit. Ale s posluhovačkou se bát nebudu.“

Nazítří ráno mě tatínek okolo osmé přišel vzbudit, napodobuje přitom zvuk polnice, potom mi shrnul deku k nohám postele.

„Za půl hodiny musíš být hotov. Já se jdu oholit.“

Sevřenými pěstmi jsem si protřel oči, protáhl jsem se a vstal jsem.

Paul zmizel pod dekou, vykukovala z něho jen kadeř zlatých vlasů.

*

Čtvrtek byl den velkého mytí a maminka brala tyhle věci hrozně vážně. Nejdřív jsem se oblékl od hlavy až k patě a potom jsem předstíral, že se myju v proudech vody: dvacet let před rozhlasovými mixéry zvuku jsem tedy už skládal symfonii zvuků, které navozují představu mytí. Nejdřív jsem si otevřel kohoutek nad umyvadlem a zručně jsem ho natočil do takové polohy, která probouzela chroptění v potrubí: takto rodiče zvědí, že úkon mytí byl započat.

Zatímco proud vody hlučně tryskal do umyvadla, já jsem ho pozoroval z bezpečné vzdálenosti.

Po třech či čtyřech minutách jsem prudce otočil kohoutek, který ohlásil zavření tím, že roztrásl stěnu, jako kdyby do ní udeřil beran.

Chvilku jsem počkal a zatím jsem se učesal. Potom jsem zazvonil plechovým umyvadlem o dlaždice a znovu jsem otevřel kohoutek, tentokrát však zvolna, opatrnými pohyby. Zapískal, zamňoukal a zase začal rytmicky chrčet. Nechal jsem ho téci dobrou minutu, takže jsem měl zrovna čas přečíst si stránku „Poniklovaných nohou“. Právě v okamžiku, kdy se Croquignol, podraziv policejnímu inspektorovi nohy, dává na útěk nad poznámkou „Pokračování příště“, jsem kohoutek prudce zavřel.

Měl jsem dokonalý úspěch, neboť jsem dosáhl dvojí detonace, pod kterou se roura zavlnila.

Ještě úder na plechové umyvadlo, a v předepsané lhůtě jsem skončil vyhovující toaletu, aniž se mne dotkla jediná kapka vody.

*

Tatínek mezitím seděl u stolu v jídelně. Právě počítal peníze; proti němu seděla maminka a pila kávu. Černé copy s namodralými záblesky jí za židlí visely až na zem. Měl jsem už připravenou bílou kávu. Zeptala se mne:

„Umyl sis nohy?“

Jelikož jsem věděl, že přikládá obzvláštní význam tomuto zbytečnému úkonu, jehož nutnost mi připadala nepochopitelná (nohy přece nejsou vidět), odpověděl jsem přesvědčivě:

„Obě dvě.“

„Ostříhal sis nehty?“

Zdalo se mi, že příznání k opomenutí posílí věrohodnost ostatního.

„Ne,“ řekl jsem, „na to jsem si nevzpomněl. Ale stříhal jsem si je v neděli.“

„Dobře,“ řekla maminka.

Vypadala spokojeně. I já jsem byl spokojen. Zatímco jsem žvýkal krajíc s máslem, řekl tatínek:

„Nevíš, kam půjdeme? Tak poslouchej. Maminka potřebuje čerstvý venkovský vzduch. Najal jsem proto nahoře na kopcích vilu, na polovic se strýcem Julesem, a strávíme tam prázdniny.“

Byl jsem nadšen. „A kde je ta vila?“

„Veliký kus za městem, mezi borovicemi.“

„Hodně daleko?“

„Hodně,“ řekla maminka. „Musí se jet tramvají a potom jít hodiny a hodiny pěšky.“

„Je to teda divočina?“

„Skoro úplně. Je to zrovna na kraji garrigue, která se táhne od Aubagne k Aix. Hotová poušť.“

Objevil se bosý Paul, aby zjistil, co se děje, a zeptal se:

„Jsou tam velbloudi?“

„Ne,“ řekl tatínek. „Velbloudi tam nejsou.“

„A nosorožci?“

„Žádného jsem neviděl.“

Měl jsem chuť ptát se na tisícero věcí, ale maminka řekla: „Jez.“

Zapomněl jsem na svůj krajíc, a tak mi postrčila ruku k ústům.

Potom se obrátila na Paula:

„A ty si nejdřív běž about pantofle, nebo si zase uženeš angínu. Šupity, maž!“

Mazal.

Zeptal jsem se:

„Tak ty mě dnes vezmeš nahoru na kopce?“

„Ne!“ odpověděl. „Ještě ne. Ta vila je úplně prázdná a my

ji musíme napřed zařídit. Jenomže nový nábytek je moc drahý: proto půjdeme dnes dopoledne k vetešníkovi v Quatre-Chemins.“

*

Tatínek měl jednu vášeň: kupovat u vetešníků staré haraburdí. Každý měsíc, když se vracel z radnice, kde „obdržel služné“, přinášel nějakou podivuhodnost: děravý náhubek (0,50 franků), kružítko s opotřebovanými hroty (1, 50 fr.), smyčec na basu (1 frank), chirurgickou pilku (2 franky), námořnický dalekohled, kterým bylo všechno vidět obráceně (3 franky), sklápovací nůž (2 franky), lesní roh poněkud vejčitého tvaru s pozounovým náustkem (3 franky), nemluvě o tajuplných předmětech, jejichž účel nebyl nikomu jasný a které se porůznu povalovaly po domě takřka ve všech koutech.

Tyto měsíční nákupy byly pro Paula a pro mne hotovým svátkem. Maminka naše nadšení nesdílela. Ohromeně zírala na luk z ostrovů Fidži nebo na přesný výškoměr, jehož ručička, která kdysi vystoupila na čtyři tisíce metrů (v důsledku výstupu na Mont Blanc nebo pádu ze schodů), už nikdy nechtěla klesnout.

Ríkala potom důrazně:

„Hlavně ať na to děti nesahají.“

Běžela do kuchyně a vracela se s lihem, chlorovým čisticím prostředkem, s krystalky sody a dlouho všechny ty krámy drhla.

Dlužno poznamenat, že v té době byly bacily úplně novou věcí, neboť velký Pasteur je právě vynalezl, a ona si je představovala jako malinkaté tygry, připravené nás zevnitř sežrat.

Protřepávajíc lesní roh, do kterého nalila chlorovou vodu, říkala zkormouceně:

„Tak se ptám, ty můj nešťastný Josefe, co budeš s touhle špinavou ohavností dělat!“

Nešťastný Josef jen vítězoslavně odpověděl:

„Tři franky.“

Později jsem pochopil, že nekupoval předmět samotný, nýbrž jeho cenu.

„No vidíš, tři vyhozené franky!“

„Ale drahoušku, kdybys takový roh chtěla vyrobit, uvaž, co by tě stála měď a speciální nástroje, pomysli na stovky hodin práce, než bys mědi dala náležitý tvar..“

Maminka mírně pokrčila rameny a bylo na ní vidět, že ji nikdy ani ve snu nenapadlo vyrábět takový nebo jakýkoli jiný roh.

Potom tatínek blahosklonně říkal:

„Ani si neuvědomuješ, co všechno se dá z toho nástroje udělat, i když je možná sám o sobě neužitečný. Jen trochu uvažuj: upiluju korpus a mám akustickou trubku, námořnickou hláskou troubu, trychtýř, troubu ke gramofonu; když stočím zbytek do spirály, mám překapávací rourku k destilačnímu přístroji. Taky můžu rouru narovnat a udělám z ní sklářskou píšťalu nebo vodovodní trubku, měděnou, nezapomínej! Když to rozpiluju na tenké proužky, budeš mít dvacet tuctů kroužků na záclony; nadělám-li tam dvacet dírek, získáme kroupítko na sprchu, když ji upevním na hrušku od klystýru, je z toho vývrтка..“

Tak před svými žasnoucími syny a zarmoucenou milovanou chotí měnil nepotřebný nástroj v tisíce předmětů stejně nepotřebných, jenomže početnějších.

Proto maminka při pouhé zmínce o „vetešníkovi“ několikrát znepokojeně potřásla hlavou.

Nevyslovila však své obavy a jen se mne zeptala:

„Máš kapesník?“

Ovšemže jsem měl kapesník, krásně čistý, nosil jsem ho v kapse už týden.

Já, který si dovedl nehtem ukazováku odstranit z nosu hvízdavou hmotu, překážející mi v dýchání, jsem považoval užívání kapesníku za rodičovskou pověru.

Někdy se mi naskytlá příležitost kapesníku použít, abych si vyleštil boty nebo utřel školní lavici; ale představa, že bych do té jemné tkaniny měl vyfouknout hlen a to celé zastrčit do kapsy, mi připadala absurdní a nechutná. Ježto však děti přicházejí příliš pozdě, aby mohly své rodiče vychovávat, musí respektovat jejich nevyléčitelné mánie a nikdy je nemají rmoutit. Proto jsem vytáhl kapesník z kapsy, a skrýváje v ruce dosti velikou inkoustovou kaňku, zamával jsem jím jako na nádraží své uklidněné mamince a vyšel jsem za tatínkem na ulici.

*

Venku jsem uviděl u chodníku malý dvoukolák, který si tatínek vypůjčil od souseda. Na žebřině stálo velkými černými písmeny:

BERGOUGNAS DŘÍVÍ A UHLÍ

Tatínek vkročil pozpátku mezi postraňky.

„Budu tě potřebovat,“ řekl mi, „abys točil brzdou, až pojedeme ulicí Tivoli dolů.“

Podíval jsem se na ulici Tivoli, která v dálce stoupala k nebi srážně jako tobogan.

„Ale tati,“ řekl jsem mu, „ulice Tivoli přece stoupá.“

„Ano,“ odpověděl. „Teď stoupá. Ale jsem si téměř jist, že až pojedeme zpátky, bude klesat. A až pojedeme zpátky, povezeme náklad. Zatím si vylez nahoru.“

Posadil jsem se přesně doprostřed vozíku, abych mu zajistil rovnováhu.

Maminka se dívala za vypouklou okenní mříží, jak odjíždíme.

„Hlavně dávejte pozor na tramvaje!“ řekla.

Načež tatínek, aby vyjádřil svou dobrou mysl, vesele zařehotal, dvakrát trochu vyhodil a poklusem se vydal vstříc dobrodružství.

Zastavili jsme na konci bulváru Madeleine před začernalým krámkem. Začínal na chodníku, který byl zastavěn rozmanitým nábytkem kolem prastarého požárního hydrantu, na němž visely housle.

Vlastník krámku byl velice vysoký, velice hubený a velice špinavý. Měl šedivé vousy a zpod uměleckého širáku mu čouhaly trubadúrské vlasy. Tvářil se zádumčivě a kouřil hliněnou dýmku.

Tatínek u něho předtím už byl a zamluvil si několik kusů „nábytku“: prádelník, dva stoly a několik otýpek lakovaných kusů dřeva, z nichž se podle vetešnickových slov mělo sestavit šest židlí. Taky tam byla malá pohovka, která ztrácela vnitřnosti jako kůň při koridě, tři prasklé podhlavníky, poloprázdné slamníky, truhla bez zásuvek, hliněná nádoba,

představující dosti schematického kohouta, a různé domácí náčiní, pokryté rezem.

Vetešník nám pomohl naložit celý náklad na vozík, pod nímž upadla jedna podpěra. Všechno bylo připevněno provazy, které zchlupatěly dlouhým užíváním. Potom se začalo účtovat. Po chvíli jakési meditace pohlédl vetešník upřeně na tatínka a řekl:

„Tak to dělá padesát franků.“

„Oho,“ řekl tatínek, „to je moc drahé!“

„Je to drahé, ale krásné,“ řekl vetešník. „Ten prádelník má dobový styl.“

Ukazoval prstem na ztrouchnivělou trosku.

„Rád věřím,“ řekl tatínek. „Dobový jistě, a předpotopní k tomu.“

Vetešník se zatvářil znechuceně a řekl: „Vy máte rád modernu?“

„No já to nekupuju do muzea,“ řekl tatínek, „ale abych to používal.“

Toto přiznání starce zřejmě roztesknilo.

„Tak vám je lhostejné pomyslení, že tenhle kus nábytku možná viděl královnu Marii Antoinettu v noční košili?“

„Podle toho, v jakém je stavu,“ řekl tatínek, „bych se nedivil, kdyby byl viděl krále Herodesa v podvlékačkách!“

„V tom vám musím odporovat,“ řekl vetešník, „a něco vám sdělit: král Herodes měl možná podvlékačky, ale prádelník neměl! Jen truhly pobité zlatými hřeby a taková dřevěná vědra. Říkám vám to, protože jsem poctivý.“

„Děkuju vám,“ řekl tatínek. „A jelikož jste poctivý, necháte mi to všechno za pětatřicet franků?“

Vetešník na nás pohlédl na jednoho po druhém, s bolestným úsměvem zavrtěl hlavou a prohlásil:

„To není možné, protože jsem dlužný padesát franků svému domácímu a on si pro ně v poledne přijde.“

„To tedy,“ řekl tatínek rozhořčeně, „kdybyste mu byl dlužný sto franků, troufal byste si na mně chtít sto franků?“

„Musel bych! Kde bych je jinak sebral? Ale zato zase kdybych dlužil čtyřicet franků, žádal bych od vás čtyřicet. Kdybych dlužil třicet, bylo by to třicet...“

„V tom případě,“ řekl tatínek, „bych udělal lépe, kdybych sem zašel znovu zítra, až budete mít zapláceno a nebudete mu dlužít nic...“

„To už ale teď není možné,“ zvolal vetešník. „Je přesně jedenáct hodin. Vy jste do téhle věci spadl: nemáte už právo se z ní vyvlékat. Uznávám ostatně, že máte smůlu, že jdete zrovna dnes. Ale co se dá dělat! Osud je osud! Jste mladý a zdravý, rovný jako bříza a máte dvě nádherné oči: dokud jsou na světě hrbáči a jednoocí, nemáte právo si stěžovat; dělá to padesát franků!“

„Dobře,“ řekl tatínek. „V tom případě zase ty krámy složíme a půjdeme si vybrat jinam. Chlapče, rozvaž ty provazy!“ Vetešník mě chytil za ruku a zvolal:

„Počkejte!“

Potom na tatínka pohlédl rozhořčeně a zasmušile, zavrtil hlavou a řekl mi:

„To je ale pruďas!“

Přistoupil k němu a slavnostně promluvil:

„O ceně nediskutujeme: dělá to padesát franků; je pro mne nemožné ji snížit. Ale můžeme snad zvýšit objem zboží.“

Vešel do krámků: tatínek na mě vítězoslavně mrkl a následovali jsme ho.

Byly tam hory skříní, slepá zrcadla, přilby, pendlovky, vycpaná zvířata. „Za prvé,“ řekl, „když tedy máte rád modernu, dám vám navíc tenhle noční stolek ze *smaltovaného plechu* a tenhle kohoutek ve tvaru labutí šije, *galvanoplasticky poniklovaný*. Nemůžete říct, že by to nebylo moderní! Za druhé vám dám tuhle vykládanou arabskou ručnici, což není puška s křesadlovým zámkem, nýbrž nárazní. Podívejte se na délku hlavně! Člověk by řekl, že je to rybářský prut. A všimněte si,“ dodal šeptem, „iniciál (v arabském písmu) vyrytých na pažbě!“

Ukázal nám značky, které vypadaly jako hrst čárek, a zašeptal:

„A a K. Chápete?“

„Chcete tvrdit,“ řekl tatínek, „že tohle je vlastní puška Abd-el-Kádera?“

„Netvrdím nic,“ řekl vetešník přesvědčivě. „Ale viděli jsme už jinačí věci! Moudrému napověz! Navíc vám ještě přidám tady ten měděný chránič proti jiskrám a tenhle pastýřský deštník (bude jako nový, stačí jen vyměnit plátno), tento tamtam z Pobřeží slonoviny – je to kus ze sbírky – a tady tu krejčovskou žehličku. Stačí?“

„To je poctivé jednání,“ řekl tatínek. „Ale chtěl bych ještě také tamten starý kotec na slepice.“

„Počkat, počkat,“ řekl vetešník, „starý je, to připouštím, ale sloužit může stejně dobře jako nový. No dobře, že jste to vy, tak vám ho dám.“

Tatínek mu podal fialovou padesátifrankovou bankovku. Vážně, s úklonou hlavy ji vzal.

Když jsme svou kořist už téměř vecpali pod napjaté provazy, zatímco si znovu zapaloval dýmku, řekl najednou:

„Mám velkou chuť darovat vám postel pro chlapce!“

Vešel do krámku, zmizel za lesem skříní a zase se vítězoslavně vynořil. Pod paží nesl rám ze čtyř starých prkýnek, tak špatně pospojovaných, že se při nejmenším tlaku obdélník měnil v kosodélník. Na jednom prkně byl čalounickými hřebíčky připevněn obdélník jutového plátna s roztrpěnými okraji, který visel jako prapor bídy.

„Po pravdě řečeno,“ řekl, „u toho chybí ještě jeden stejný rám, který má s tímhle tvořit X. Čtyři kousky dřeva to hravě spraví, a chlapec bude spát jako paša!“

Založil ruce na prsou, naklonil mírně hlavu na stranu a dělal, jako když s blaženým úsměvem usíná.

Dlouze jsme mu děkovali, což ho zřejmě dojalo; zvedl pravou ruku, takže nám ukázal začernalou dlaň, a zvolal:

„Počkat! Mám pro vás ještě jedno překvapení!“

A odběhl do krámku. Ale tatínek, který si už přehodil popruhy, se prudce rozjel a rychle ubíhal po bulváru Madeleine, zatímco štědrý stařec se znovu objevil na chodníku, třímaje v ruce obrovskou vlajku Červeného kříže, pro kterou, jak jsme usoudili, nestálo za to se vracet.

*

Když maminka, která nás vyhlížela z okna, viděla přijíždět náklad, hned zmizela od okna a objevila se na prahu.

„Josefe,“ řekla jako obyčejně, „přece nechceš tyhle špinavé krámy tahat do domu?“

„Tyhle špinavé krámy,“ řekl tatínek, „jsou základem selského nábytku, od kterého nebudeš moci odtrhnout zrak. Dopřej nám jen času, abychom mohli zapracovat! Plány mám hotové a vím, co chci.“

Maminka potřásla hlavou a vzdychla, a Paul přiběhl, aby nám pomáhal při skládání.

Odnesli jsme veškerý materiál do sklepa, kde se tatínek rozhodl zařídit dílnu. Práce jsme zahájili ukořistěním te-

pané železné lžíce, jejíž krádeží z kuchyňské zásuvky jsem byl pověřen já.

Maminka ji dlouho hledala a několikrát ji našla. Nikdy ji však nepoznala, protože jsme ji kladivem zploštili, aby z ní byla zednická lžíce.

Tímto nástrojem, hodným Robinsona Crusoa, jsme zasádrovali do zdi dva kusy železa připevněné čtyřmi šrouby ke kymácivému stolku, kterému zaručily stabilitu a který byl tak povýšen na pracovní stůl.

Na stůl jsme přišroubovali skřípavý svěrák a utiřili ho kapkou oleje. Potom jsme provedli třídění nástrojů. Pila, kladivo, jedny kleště, hřebíky, různě veliké, leč stejně ohnuté od předchozího vytahování, šrouby, šroubovák, hoblík a dláto.

Obdivoval jsem ty poklady, ty „stroje“, kterých se malý Paul neodvažoval dotknout, neboť věřil v aktivní zlomyslnost špičatých či ostrých nástrojů a nerozlišoval příliš mezi pilou a krokodýlem. Přesto však pochopil, že se chystají velké věci; najednou odběhl a přinesl nám s pěkným úsměvem dva kousky provázku, malé celuloidové nůžky a šroubek, který našel na ulici.

Uvítali jsme toto doplnění našeho náradí nadšenými a vděčnými výkřiky a Paul se rděl pýchou.

Tatínek ho posadil na dřevěnou stoličku a vyzval ho, aby se odtud ani nehnul.

„Budeš nám tak velmi užitečný,“ řekl, „protože nástroje bývají úžasně zlomyslné: jakmile některý hledáš, hned to pochopí a schová se...“

„Protože se bojím ran kladivem!“ zvolal Paul.

„Ovšem,“ řekl tatínek. „Tak je tedy ze své stoličky dobře hlídej: ušetří nám to spoustu času.“

*

Každý večer v šest hodin jsem s ním vycházel ze školy; cestou domů jsme hovořili o své práci a kupovali drobnosti, na které jsme zapomněli: truhlářský klič, šrouby, hrnek barvy, rašpli na dřevo. Často jsme se zastavili u vetešníka, který se stal naším přítelem. Tam jsem se ocital v pohádkové říši, protože jsem se teď směl ve všem hrabat. V krámku bylo všechno možné; přesto tam však člověk nikdy nenašel zrovna to, co hledal... Přišli jsme koupit koště a odnášeli

jsme si klapkovou trubku nebo asagaj, právě ten – jak pravil náš přítel –, kterým byl zabit princ Bonaparte. Jakmile jsme přišli domů, maminka nám podle ustáleného obřadu všechno vzala, rychle mi umyla ruce a vyčistila naše trofeje chlorovou vodou. Po této dezinfekční očiště jsem zamířil po schodech dolů do sklepa a v „dílně“ jsem našel tatínka v Paulově společnosti.

Dílnu osvětlovala petrolejová lampa: byla měděná, místy trochu vyboulená a měla hořák značky Matador, to znamená, že kulatý knot vystupoval z měděné trubky a tyčil se do kovového hříbku, který nutil plamen, aby se rozhořival do růžice. Tato růžice byla dosti široká a „cylindr“, kterému Angličani tak výstižně říkají „komín“, měl dole působivou vypouklinu, aby růžici přikryl: tatínek považoval tuto lampu za poslední výkřik techniky, a je pravda, že vydávala jasné světlo a zároveň prudký moderní zápach.

Začali jsme sestavováním židlí. Byl to hlavolam a jeho řešení o to těžší, že tyčky nezapadaly do otvorů rámu a že nebyly všechny stejně dlouhé.

Sli jsme reklamovat k vetešníkovi, který nejprve předstíral údiv a potom nám dal svazek dalších tyček. Trval na tom, že ho doplní dárečkem v podobě mexických třmenů.

S pomocí klihu, jehož koláčky jsem rozpouštěl ve vlažné vodě, jsme židle sestavili a potom nalakovali. Maminka jim vypletla sedačky silným provazem.

S překvapivým umem byly okraje olemovány trojitou červenou šňůrkou.

Tatínek postavil židle kolem stolu v jídelně a dlouho si je prohlížel; potom prohlásil, že tyto kusy nábytku, takto upravené, mají přinejmenším pětinasobnou hodnotu ceny, kterou jsme za ně zaplatili, a znovu jsme museli obdivovat, jak úžasně výhodně dovede nakupovat u vetešníka.

Pak přišel na řadu prádelník, který měl zásuvky tak pevně zapasované, že ho bylo nutno celý rozebrat a dlouze hoblovat.

Tyto práce, které netrvaly déle než tři měsíce, přesto zaujmají v mých vzpomínkách velmi důležité místo, neboť při světle hořáku Matador jsem objevil inteligenci svých rukou a úžasnou účinnost i těch nejprostších nástrojů.

*

Jednoho krásného čtvrtedního rána jsme mohli vystavit v chodbě budovy nábytek určený pro naše prázdniny. Byl povolán strýc Jules, jakožto pravděpodobný obdivovatel, a náš přítel vetešník přišel coby odborník.

Strýc obdivoval, vetešník odborně posuzoval. Pochválil čepy, schválil zafalcování a shledal, že klížení je provedeno dokonale. Jelikož pak celek neměl žádný styl, prohlásil, že to je „selský provensálský sloh“, což strýc Jules učeně potvrdil.

Maminka žasla nad krásou našeho nábytku, a jak prorochoval tatínek, nemohla od něho odtrhnout zrak. Zejména obdivovala stoleček, který byl mou péčí opatřen trojnásobnou vrstvou „mahagonového nátěru“. Působil skutečně krásně na pohled, bylo však lépe na něj hledět než se ho dotýkat: když totiž někdo položil dlaně na desku, mohl ho nadzvednout a donést jinam, jako to dělají média. Myslím, že si té závady všichni povšimli, ale nikdo neřekl ani slovo, které by zkalilo triumf naší výstavy.

Ostatně později jsem s potěšením zjistil, že malá závada může mít velké přednosti: umístili jsme totiž ten stoleček do dobře osvětleného kouta, jako drahocenný kus, a on pochytal tolik much, že zajistil hygienu a klid prázdninové jídelny alespoň první léto.

Nakonec, než odešel, otevřel štědrý odborník starý kufr, který si přinesl s sebou. Vytáhl z něho obrovskou dýmku, jejíž troubel, vyřezaná z kořene, byla tak velká jako má hlava, a daroval ji tatínkovi „jakožto kuriozitu“. Potom obdaroval maminku náhrdelníkem z mušlí, který nosila královna Ranavalo, a omluviv se, že nepředvídal přítomnost strýce Julese – „který o nic nepřijde, když počká“ – rozloučil se s námi vznešeně jako šlechtic.

*

První polovina července byla velice dlouhá.

Nábytek čekal na chodbě a my čekali ve škole, kde jsme toho moc nenadělali.

Učitelé nám předčítali Andersenovy pohádky nebo povídky Alphonse Daudeta, potom jsme si většinu dne chodili hrát na dvůr. Avšak provozovali jsme ty školní hry bez valného nadšení, neboť najednou ztratily na kouzlu i na významu, protože se pomalu, ale jistě blížil příchod Věčných

her letních prázdnin. Neustále jsem si opakoval několik magických slov: „vila“, „borový les“, „kopce“ a „cikády“. Nějaké cikády jistě byly i v korunách školních platanů, nikdy jsem však žádnou neviděl zblízka; zatímco „tam“ mi jich tatínek slíbil tisíce a téměř pořád na dosah ruky... Naslouchaje tedy těm zbloudilým zpěvačkám, které nebylo v hus-tém listí vidět a které se nám vysmívaly, říkal jsem si – beze špetky poezie: „Jen co budeme na kopcích, tak ti, holka, vrazím do zadnice slámku!“ Takový je útlocit osmile-tých „andílků“.

Jednou večer k nám přišli na večeri strýc Jules a teta Róza. Večeře byla zároveň poradou o přípravě velkého od-jezdu, který se měl konat nazítří.

Strýc Jules, který byl pyšný na to, že je dobrý organizá-tor, nejprve prohlásil, že vzhledem ke stavu cest není možno najmout objemný vůz; ten by ostatně stál celé jmění: možná i dvacet franků.

Najal tedy dva vozy: jeden malý stěhovací, který dopraví jeho nábytek, jakož i jeho manželku, syna a jeho vlastní osobu za cenu sedmi a půl franku. Tento obnos zahrnuje i pracovní sílu jednoho stěhovače, který nám bude celý den k dispozici.

Pro naši rodinu strýc našel jakéhosi sedláka jménem François, který má statek několik set metrů od vily. Řečený François jezdí dvakrát týdně na marseilleský trh prodávat ovoce. Až se bude vracet domů, odveze nám nábytek za ro-zumnou cenu čtyř franků. Tatínek byl tímto dojednáním nadšen, Paul se však zeptal:

„A co my, povezeme se na voze?“

„Vy,“ pravil organizátor, „pojedete tramvají až do Barasse a odtud se připojíte k sedlákovi, *per pedes*. Pro Augustinu bude na voze volné místečko a vy tři mužští půjdete se sed-lákem pěšky.“

Tři mužští přijali nápad s radostí a rozhovor, který se protáhl až do jedenácti hodin, byl naprosto okouzlující, ne-boť strýc Jules mluvil o lovu, pak mluvil tatínek o hmyzu, takže jsem až do ranního probuzení střílel z ručnice na sto-nožky, kobylky a škorpiony.

*

Druhý den ráno jsme byli už v osm hodin připraveni a oděni v prázdninovém šatě: v kalhotách z režného plátna a v košili s krátkými rukávy, leč ozdobené modrou vázankou.

Tento oděv byl dílem mé maminky; v obchodním domě nám zakoupili čepice s dlouhým „kšiltem“ a sandály s provázkovou podrážkou.

Tatínek měl na sobě kabát s dragounem a velkými našitými kapsami a maminka byla mladá a krásná v bílých šatech s červenými kvítky, které se jí úžasně povedly.

Sestřička otvírala velké černé oči pod modrým čepcem a vypadala neklidně, protože pochopila, že odejdeme z domu. Sedlák nás předem upozornil, že náš odjezd nezávisí na jeho dobré vůli, ale na tom, jak rychle půjdou na odbyt jeho meruňky.

Zřejmě toho dne moc na odbyt nešly, protože v poledne po něm nebylo ještě ani vidu.

V domě již opuštěném jsme tedy poobědvali salám a studené maso a neustále jsme odbíhali k oknu vyhlížet příchod posla prázdnin.

Konečně se objevil.

*

Vůz byl modrý, jeho vybledlou modří prosvítala vlákna dřeva. Vysoká kola měla velkou vůli na ose; když dospěla na konec, to jest při každé otáčce, ozvalo se zvonivé zaráčocení. Železné obruče nadsakovaly na dláždění, postraňky skřípěly, mezkova kopyta křesala jiskry...

Byl to vůz dobrodružství a naděje...

Sedlák, který ho řídil, neměl ani kabát, ani halenu, ale pletenou vestu z tlusté vlny, zplstnatělé špínou. Na hlavě měl beztvarou čepici s promáčklým štítkem. V jeho obličejí římského imperátora však blýskaly překrásné bílé zuby.

Mluvil provensálsky, smál se a práskal dlouhým řemínkem na rukojeti upletené z rákosu.

S tatínkovou pomocí, a přestože Paul vydatně překážel (věšel se na největší kusy nábytku, předstíraje, že je přenaší), sedlák naložil vůz, totiž navršil na něj nábytek do tvaru pyramidy. Rovnováhu potom zajistil spleť provazů, šňůrek a motouzů a přes to všechno přehodil děravou plachtu.

Potom zvolal provensálsky: „Tak to by bylo!“ Vzal opatřě a rozhýbal mezka pomocí několika urážlivých nadávek, doprovázených prudkým šklubáním za udidlo necitlivého zvířete.

Kráčeli jsme za svým movitým majetkem jako za pohřebním vozem až k bulváru Mérentié. Tam jsme sedláka opustili a šli jsme na tramvaj.

Se zvonivým rachotem železa, s drncivě roztřesenými okny a s dlouhými výkřiky v zatáčkách rozjelo se úžasné vozidlo vstříc budoucnosti.

Jelikož jsme na lavičkách nenašli místo, stáli jsme – ó nádhéro – na přední plošině. Viděl jsem na záda řidiče, který s rukama na obou klikách se suverénním klidem střídavě nestvůru pouštěl a brzdil. Zcela jsem podlehl kouzlu té všemocné osobnosti, k níž se nadto pojilo něco velice tajuplného, neboť smaltovaná tabulka zakazovala, aby s ním kdokoli mluvil, patrně kvůli všem tajemstvím, která znal.

Pomalou, trpělivě, využívaje kymácení a brzdění, jsem proklouzával mezi okolostojícími a konečně jsem se protlačil až k němu, ponechav Paula jeho smutnému osudu: přiskřípnut mezi dlouhýma nohama dvou četníků, narážel nosem při každém trhnutí vozu do zadku obrovsky rozložitě dámy, která se nebezpečně kymácela.

Tu se ke mně závratnou rychlostí řítily lesklé koleje, vítr dalek mi nadzdvihl štítek čepice a zahučel mi v uších: ve dvou vteřinách jsme předhonili cválajícího koně.

Nikdy potom jsem ani na těch nejmodernějších strojích nezakusil takovou triumfální pýchu, že jsem dítě člověka, vítěze nad prostorem a časem.

Leč náš železný a ocelový meteorit, který nás přibližoval kopcům, nás k nim nezavezl: museli jsme ho opustit na nejzazší periférii Marseille, na místě zvaném Barasse, a on pokračoval ve své šílené jízdě k Aubagne.

Tatínek si rozložil plánek a vedl nás až k ústí prašné silničky, která mezi dvěma hospůdkami ubíhala z města: pevným krokem jsme na ni vkročili za naším Josefem, jenž nesl sestřičku na krku.

Ta provensálská cesta byla tuze pěkná. Vinula se mezi dvěma kamennými zídkami, vyprahlými sluncem, přes jejichž okraje se k nám skláněly široké listy fíkovníků, keře plaménků a staleté olivovníky. Při úpatí zdí dokazovala ob-

ruba z plevele a trní, že cestářova píle nedosahuje širě té cesty.

Slyšel jsem zpěv cikád a na medově zbarvených zdech vpíjely slunce nehybné ještěrky s otevřenými ústy. Byly to drobné šedivé ještěrky, lesknoucí se jako tuha. Paul je ihned začal honit, ale vrátil se jen s několika třesoucími se ocásky. Tatínek nám vysvětlil, že ta půvabná zvířátka se jich takhle zbavují, jako zloději zanechávají kabát v rukou policie. Ostatně v několika dnech si vytvoří nový ocásek, aby mohly znovu prchnout...

Po slabé hodině chůze přešla naše cesta jinou, na jakémsi kulatém náměstíčku, docela prázdném: v ohybu jedné z kruhových čtvrtí však stála kamenná lavička. Usadili jsme na ni maminku a tatínek rozvinul plán:

„Tady je místo, kde jsme vystoupili z tramvaje,“ řekl. „Na tomto místě jsme teď, a tadyhle je křižovatka Quatre-Saisons, kde na nás čeká náš špeditér, ledaže na něj budeme čekat my.“

Udiveně jsem hleděl na dvojitou čáru, která vyznačovala naši cestu: dělala obrovskou okliku.

„Cestáři jsou blázni,“ řekl jsem, „když mohli udělat takhle klikatou cestu!“

„Cestáři blázni nejsou,“ řekl tatínek, „to naše společnost je absurdní.“

„Proč?“ zeptala se maminka.

„Protože tuhle obrovskou okliku musíme dělat díky čtyřem či pěti velikým soukromým usedlostem, kterými cesta nemůže vést a které se táhnou za těmito zdi... Tady,“ ukázal bod na mapě, „je naše vila... Vzdušnou čarou je čtyři kilometry od Barasse... Ale kvůli několika velkostatkářům musíme jít devět kilometrů.“

„Na děti je to hodně,“ řekla maminka.

Já jsem si však pomyslel, že je to hodně na ni. Proto když tatínek vstal a chtěl jít dál, poprosil jsem ještě o pár minut odkladu, předstíraje, že mě bolí kotník.

Šli jsme další hodinu podél zdí, mezi nimiž jsme se museli proplétat jako kuličky v hračkách cvičících trpělivost...

Paul hodlal znovu podniknout lov na ocásky šedých ještěrek, ale maminka mu to rozmluvila několika patetickými slovy, která mu vehnala slzy do očí.

Vynahradil si raději tu krutou hru tím, že chytal malé kobylky a drtil je mezi dvěma kameny.

Mezitím tatínek vykládal mamince, že v budoucí společnosti se ze všech zámků stanou nemocnice, všechny zdi budou strženy a všechny cesty povedou rovně jako podle pravítka.

„Tak ty chceš znova začít s revolucí?“

„S revolucí ne. Revoluce je špatně zvolené slovo, protože znamená úplnou otáčku. Tudíž ti, co jsou nahoře, klesnou dolů, ale pak se zas dostávají na své původní místo... a všechno začíná znova. Tyhle nespravedlivé zdi nepocházejí z bývalého režimu: naše republika je nejen trpí, ale dokonce je sama staví!“

Miloval jsem tyto otcovy politicko-sociální přednášky, které jsem si vykládal po svém, a uvažoval jsem, proč prezidenta republiky nikdy nenapadlo pozvat si ho, aspoň o prázdninách, když by tatínek za tři neděle dokázal zajistit štěstí lidstva.

Naše cesta vyústila najednou na silnici mnohem širší, leč o nic lépe udržovanou.

„Už jsme skoro na místě schůzky,“ řekl tatínek. „Ty platan, které tamhle vidíš, to je Quatre-Saisons! A podívejte se!“ řekl najednou a ukázal do husté trávy, která vroubila úpatí zdí, „tady je něco, nač se můžeme těšit!“ V trávě ležely obrovské železné tyče, celé zrezivělé.

„Co je to?“ zeptal jsem se.

„Koleje!“ řekl tatínek. „Koleje nové tramvajové linky! Stačí je položit!“

Táhly se podél celé cesty, avšak vegetace, která je pokrývala, dokazovala, že stavitelé nové linky neviděli důvod, proč by se mělo s jejím zavedením pospíchat.

Došli jsme k venkovské hospodě v Quatre-Saisons. Byl to domek na rozcestí, schovaný pod dvěma mohutnými platan, za vysokou kašnou z omšelých kamínků. Třpytivá voda, tekoucí ze čtyř zahnutých trubek, šeptala v chládku osvěžující písničku.

Pod klenbou platanů u zelených stolků muselo jistě být příjemné posezení: nevstoupili jsme však do té „zabijárny“, která byla nebezpečná právě proto, že byla tak půvabná.

*

Šli jsme se tedy posadit na zídku vroubící silnici; maminka otevřela balíček se svačinou a my jsme se dychtivě zakousli

do chřupavého zlatého chleba, jaký se pekl za starých časů, do jemného salámu mramorovaného bílými kousky (ve kterém jsem nejdřív hledal zrnko pepře, jako jsem hledával bob v tříkrálovém koláči) a do pomeranče, který se předtím dlouho houpal ve španělské loďce.

Maminka však starostlivě říkala: „Josefe, je to opravdu hodně daleko!“

„A to tam ještě nejsme!“ řekl tatínek vesele. „Máme před sebou nejméně ještě hodinu chůze!“

„Dnes nemáme žádné balíky, ale až budeme muset nést nahoru zásoby...“

„Doneseme je,“ řekl tatínek.

„Maminko, jsme tři chlapi,“ řekl Paul. „Ty neponeseš nic.“ „Ovšem!“ řekl tatínek. „Bude to trochu dlouhá procházka, ale zato zdravotní. Kromě toho sem budeme moci jezdit jen o Vánocích, o Velikonocích a o letních prázdninách: celkem třikrát ročně! A můžeme vyrazit časné ráno a posnídáme na trávě v polovině cesty. Pak se ještě jednou zastavíme a nasvačíme. A potom, vidělas ty koleje. Řeknu o nich Michelovu bratru, který je novinář: je nepřipustné, aby je tady nechali takovou dobu rezavět. Uvidíš, že do půl roku nás tramvaj zaveze až do La Croix, to jest šest set metrů odsud: pak už zbude jen hodina šlapání.“

Při těchto slovech jsem viděl, jak se z trávy vymršřují koleje a zapadají do dlažby, zatímco se z dálky ozývá temné dunění přijíždějící tramvaje...

Když jsem však zdvihl hlavu, neviděl jsem mohutný stroj, nýbrž rozkolísanou pyramidu našeho stěhovacího vozu.

Paul radostně vykřikl a běžel mezkovi naproti: sedlák ho chytil kolem boků a posadil obkročmo zvířeti za krk... Tak dojel až k nám: opojený pýchou a strachem se držel křečovitě chomoutu a jeho tichý úsměv vyjadřoval něco mezi radostí a panikou. Mne však šířala hanebná závist.

Vůz zastavil a sedlák nám řekl:

„Teď uděláme místo pro paní.“ Přeložil pytel na čtyřikrát a položil ho na vůz tam, kde začínala oj; tatínek vysadil maminku tak, že jí nohy visely dolů, do náruče jí položil sest-

řičku, která měla pusu umazanou od čokolády, a vykročil na cestu vedle nich, zatímco já jsem vylezl na zídku a tanečným krokem doprovázel ekvipáž.

Paul, teď už nejen klidný, ale přímo vítězoslavný, se půvabně pohupoval zpředu dozadu v rytmu mezkovy chůze a já jen stěží potlačoval palčivou chuť vyskočit si za něj zvířeti na zadek.

Obzor před námi byl zakryt vysokým listnatým porostem, který vroubil zákruty cesty.

Avšak po dvaceti minutách chůze jsme najednou spatřili vesničku posazenou nahoře na kopci mezi dvěma údolíčky: krajina byla sevřena zprava i zleva dvěma sráznými skálami, kterým Provensálci říkají „štítý“.

„To je vesnice La Treille!“ řekl tatínek.

Před námi začalo prudké stoupání. „Tady by bylo dobře, kdyby paní slezla a kdybysme trochu zatlačili.“

Mezek se sám od sebe zastavil a maminka seskočila na prašnou zem. Sedlák sesadil Paula z trůnu, potom otevřel jakousi zásuvku pod břichem vozu a vytáhl z ní dva velké kusy dřeva. Jeden podal mé překvapené mamince.

„To jsou klíny,“ řekl. „Až vám řeknu, položíte ho na zem pod kolo na týhle straně.“

„A já položím druhý!“ řekl Paul. Jeho návrh byl přijat a mne hluboce pohoršilo toto nové porušení práv staršího. Dostalo se mi však skvělého zadostiučinění, neboť sedlák mi podal svůj tlustý formanský bič a řekl:

„Ty budeš mlátit mezka.“

„Přes zadek?“

„Všude, a rukojetí!“

Potom si plivl do dlaní, schoval hlavu mezi ramena a oběma rukama nataženýma dopředu se opřel o zadek vozu: měl tělo téměř ve vodorovné poloze. Tatínek bez pobízení zaujal stejný postoj. Sedlák zařval několik těžkých urážek na mezkovu adresu, pak na mě zavolal: „Hola hop!“ a zatlačil, co měl síly. Uhodil jsem zvíře, ne zle, ale spíš abych mu naznačil, že má napnout síly: celý povoz se pohnul a popojel asi o třicet metrů. Pak sedlák, aniž zdvihl hlavu, zavolal mezi dvojím vydechnutím:

„Klín! Klín!“

Maminka, která šla za kolem, hbitě položila dřevěný klín pod železnou obruč; Paul to s podivuhodnou lehkostí udělal po ní a povoz se zastavil k pětiminutovému odpočinku. Sed-

lák toho využil k poznámce, že musím tlouci mnohem silnější a pokud možno pod břicho.

Paul zaječel:

„Ne! Ne! Nechci!“ A než mohl tatínek zjihnout nad dobrosrdečností malého človíčka, ukázal Paul na sedláka a vykřikl:

„Oči bych mu vypíchl!“

„Ohó!“ řekl François rozhořčeně, „vypíchnout oči, mně? Co je to za divocha? Myslím, že bysme ho měli zavřít do šuplete!“

Dělal, jako když je otvírá: Paul se běžel pověsit za otcovy kalhoty.

„Takhle to dopadá,“ řekl tatínek vážně, „když někdo chce lidem vypíchnout oči: nakonec ho zavřou do šuplete!“

„To není pravda!“ řval Paul, „a já nechci!“

„Prosím vás, pane,“ řekla maminka, „snad bychom s tím mohli ještě trochu počkat: myslím, že to řekl jen tak z legrace!“

„I kdyby to bylo z legrace,“ řekl François, „takový věci se nemají říkat! Vypíchnout mi oči! A zrovna dnes, kdy jsem si koupil brejle proti slunci!“

Opravdu vytáhl z kapsy cvikr s černými skly, jaké pouliční obchodník prodával na trhu za čtyři pěťáky.

„Můžeš si je stejně nasadit,“ řekl Paul z patřičné vzdálenosti.

„Uličníku jedna,“ řekl sedlák, „když má člověk vypíchnutý oči a ještě k tomu si nasadí černý brejle, to pak už nevidí vůbec nic! No ale protentokrát už nic neříkám...! Tak jedem!“

Každý se postavil na své místo. Tloukl jsem mezka pod břicho, ne příliš silně, ale zato jsem mu řval do uší povely, zatímco sedlák ho nazýval „mrchou a zdechlinou“ a obviňoval ho, že se živí výkaly.

S největším úsilím jsme dorazili do vesnice, či spíše vesničky, jejíž načervenalé prejzy byly starobyle dlouhé. Silně zdi měly docela malá okénka.

Vlevo byla plošina vroubená platany a podepřená dozadu se svažující zdí, dobrých deset metrů vysokou. Vpravo byla ulice. Řekl bych „hlavní ulice“, kdyby tam byla ještě nějaká jiná. Nevyskytovalo se tam však už nic než postranní cesta, která neměřila víc než deset metrů, ale přece se jí podařilo udělat zatáčku s dvěma pravými úhly, než do-

razila na náves. Náměstíčko bylo menší než školní dvůr a zastíněné velice starou moruší, jejíž kmen brázdily hluboké trhliny, a dvěma akáty: na cestě za sluncem se snažily přerůst kostelní věž.

Uprostřed náměstí se ozývala jen kašna. Byla to ulita z holého kamene, zavěšená na čtverhranném pilíři, z něhož čněla měděná trubka.

François vypřáhl mezka (neboť vůz by tam neprojel), zavedl ho k ulitě a zvíře dlouze pilo, švihajíc se ocasem po bocích.

Přišel nějaký sedlák. Byl spíše hubený, ale obrovský. Pod plstěným kloboukem, zatvrdlým špínou, dva obloučky zrzávého obočí, huňaté jako žitné klasy. Malá černá očička zářila jako z hloubi tunelu. Široký knír mu zakrýval ústa a tváře měl zarostlé týdenním strniskem. Když šel kolem mezka, uplivil si, ale nic neřekl. Se sklopenýma očima se potom odkolébal.

„Tenhle nevypadá moc sympaticky,“ řekl tatínek.

„Všichni nejsou takoví,“ řekl sedlák. „Tenhle mi nepřeje nic dobrýho, protože je to můj bratr.“ Ježto mu udaný důvod připadal dosti jasný, odtáhl mezka, který utrousil několik kobližek a nakonec vystrčil obrácený konečník jako rajske jablíčko.

Myslel jsem, že z toho umře, ale tatínek mě uklidnil:

„Dělá to z hygienických důvodů,“ řekl mi. „Je to jeho způsob, jak se udržovat v čistotě.“

*

Vyšli jsme z vesnice: tam začínala pohádková říše a já jsem pocítil, jak se ve mně rodí láska, která měla trvat po celý můj život.

Přede mnou se v půlkruhu pnul až k obloze nekonečně rozsáhlý kraj: černé borové lesy, oddělené údolíčky, mizely jako mořské vlny na úpatí tří skalnatých vrcholů.

Okolo nás hřbety nižších pahorků provázely naši cestu, která se vinula po hřebenu mezi dvěma údolími. Veliký nehybný černý pták označoval střed nebe a odevšad jako z moře hudby stoupalo kovové chřestění cikád. Spěchaly žít a věděly, že s večerem přijde smrt.

Sedlák nám ukázal vrcholy, které vzadu v krajině podpíraly oblohu.

Vlevo v zapadajícím slunci se třpytil mohutný bílý vrchol na obrovském narudlém kuželi.

„Tamhle to je Červená hlava,“ řekl.

Po pravé straně zářil namodralý vrch, trochu vyšší než první. Tvořily ho tři soustředné terasy, které se směrem dolů rozšiřovaly jako trojitě volány na kožešinové pelerině slečny Guimardové.

„Tamhle to je Taoumé,“ řekl sedlák. A mezitímco jsme obdivovali masiv, dodal:

„Taky se mu říká Tubé.“

„Co to znamená?“ zeptal se tatínek.

„To znamená, že se jmenuje buď Tubé nebo Taoumé.“

„Ale jaký je původ těch slov?“

„Původ je ten, že má dvě jména, ale žádnéj neví proč. Vy taky máte dvě jména a já taky.“

Aby zkrátil tento učený výklad, který mi nepřipadal zcela přesvědčivý, zapráskal bičem mezkovi kolem uší a mezek odpověděl hlučným pšouknutím. Vzadu vpravo, ale mnohem dál, končil svah až v nebi a na rameni nesl třetí skalnatý vrch, nakloněný dozadu, který dominoval celému kraji.

„Tamhle je Garlaban. Aubagne je na druhý straně, zrovna na úpatí.“

„Já jsem se v Aubagne narodil,“ řekl jsem.

„Tak to jsi zdejší,“ řekl sedlák.

Hrdě jsem pohlédl na naši rodinu a potom s novou něhou na ušlechtilý kraj.

„A já,“ řekl Paul znepokojeně, „já se narodil v Saint-Loup. Jsem taky zdejší?“

„Tak trochu,“ řekl sedlák. „Trochu, ale moc ne...“

Paul se rozmrzele stáhl za mne. A protože už se vyznal v konverzaci, zašeptal mi:

„Je to blbec!“

Nebylo vidět jedinou vesničku ani statek, dokonce ani chaloupku. Cesta se změnila ve dvě prašné brázdy, oddělené pruhem divoce rostoucích travin, které lechtaly mezka na břiše.

Na svahu táhnoucím se vpravo dolů se tyčily krásné borovice nad houštinou kermesových dubů, které nejsou o nic

vyšší než stůl, ale mají opravdové žaludy, podobně jako někteří trpaslíci mají hlavu dospělého člověka.

Za údolím stál protáhlý pahorek. Vypadal jako válečná loď se třemi ustupujícími palubami. Pokrývaly ho tři borové lesíky, oddělené srázy bílých skal.

„Tamto,“ řekl sedlák, „jsou štíty svatého Ducha.“

Při tomto názvu, ze kterého čišelo tmářství, svraštil tatínek ateistické obočí a zeptal se:

„Jsou tady v kraji hodně pobožnůstkářští?“

„Tak trochu,“ řekl sedlák.

„Chodíte v neděli na mši?“

„Přijde na to... Když máme sucho, tak nejdu, dokud nezaprší. Aby Pánbůh věděl, jak se věci mají.“

Byl jsem v pokušení prozradit mu, že Pánbůh neexistuje, což jsem věděl z velmi dobrého pramene; tatínek však nic neříkal, tak jsem skromně mlčel.

Všiml jsem si najednou, že se mamince moc dobře nešlape, protože její knoflíčkové botky měly podpatky „à la Ludvík XV.“. Beze slova jsem přistoupil k vozu a podařilo se mi z něho vytáhnout kufřík, který zasunuli pod provazy vzadu na vůz.

„Co to děláš?“ zeptala se překvapeně.

Položil jsem kufřík na zem a vytáhl její sandály. Nebyly o nic větší než moje. Věnovala mi překrásný něžný úsměv a řekla:

„Ty hlupáčku, přece se tady nemůžeme zastavovat!“

„Proč ne? Dohoníme je!“

Posadila se na balvan při kraji cesty a přezula si střevice, přičemž Paul přišel hlídat tento úkon, který mu z hlediska cudnosti připadal značně odvážný; rozhlížel se na všechny strany, aby se přesvědčil, že nikdo nemůže zahlédnout maminciny punčochy.

Vzala nás za ruku a poklusem jsme dohonili vůz, kde jsem zase uložil drahocenné zavazadlo. Jak byla teď malinká! Vypadala na patnáct let, tváře jí zrůžověly, a s potěšením jsem viděl, že se její lýtka zdají silnější.

Cesta stále stoupala a blížili jsme se k borovému lesům. Vlevo svah klesal v úzkých terasách až do zeleného údolí. „To má taky dvě jména,“ říkal sedlák tatínkovi. „Říkají mu ‚Dolina‘ nebo ‚Potok‘.“

„Ano?“ řekl tatínek nadšeně. „Je tam potok?“

„Ovšem,“ řekl sedlák. „A krásnej potok!“

Tatínek se k nám obrátil:

„Děti, dole v údolí je potok!“

Sedlák se k nám obrátil také a dodal: „Když prší, pochopitelně...“

Terásky této Doliny byly pokryty olivovníky o čtyřech či pěti kmenech, vysázenými do kruhu. Nakláněly se trochu dozadu, aby mohly rozvinout své listnaté koruny, které tvořily jedinou kyticí. Byly tam také něžně zelené mandlovníky a meruňky s lesklými listy.

Nevěděl jsem, jak se ty stromy jmenují, ale okamžitě jsem si je zamiloval. Mezi nimi byla půda neobdělaná a pokrytá žlutou a hnědou trávou, o níž nás sedlák poučil, že je to „baouco“. Vypadalo to jako usušené seno, ale to je její přirozená barva. Zjara, aby se podílela na všeobecné radosti, vyvine úsilí a trochu se zazelená. Ale přes svou ubohou barvu je to rostlina životná a zdatná jako všechny rostliny, které nejsou k ničemu.

Tam jsem poprvé spatřil tmavozelené chomáčky, které čněly nad řečeným *baoucem* a vypadaly jako miniaturní olivovníky. Seběhl jsem z cesty a honem jsem se šel dotknout jejich lístků. Pronikavá vůně se zdvihla jako obláček a celého mne zahalila.

Byla to vůně neznámá, vůně temná a hutná, která mi prostoupila hlavu a pronikla až do srdce. Byl to tymián, který roste v hrubém písku *garrigue*: těch několik trsů mi sestoupilo vstříc, aby malému školákovi zvěstovalo, jak mu v budoucnu bude vonět Vergilius.

Utrhl jsem několik snítek a dohonil jsem vůz, drže si je u nosu.

„Co je to?“ zeptala se maminka. Vzala snítky a přičichla k nim: „Čerstvý tymián,“ řekla. „Uděláme si báječné králičí nadivoko.“ „Tymián?“ řekl François malinko pohrdavě. „To pepřínek je lepší...“

„Co je to?“

„Něco jako tymián a zároveň zas jako máta. Ale to se nedá vysvětlovat: já vám to ukážu!“

Potom mluvil o majoránce, o rozmarýně, o šalvěji a fenýklu. Ty se mají „nacpat zající do břicha“ nebo je „nasekat na droboulínko s pěkným kouskem tlustého špeku“.

Maminka s velkým zájmem poslouchala. Já jsem číchal k posvátným snítkám a styděl jsem se.

Cesta pořád stoupala, občas vedla přes náhorní rovinku. Když se člověk ohlédl, viděl dlouhé údolí řeky Huveauny pod pruhem oparu, který se táhl až k třpytnému moři.

Paul pobíhal všemi směry; kamenem se strefoval do kmenů meruňek a ze stromů prchala hejna cikád, chvějící se rozhořčením.

Nastal poslední výstup, stejně prudký jako první. Pod přeskou ran klackem táhl mezek, kterému se záda ohnutá do oblouku prudce napřimovala a který potřásal hlavou při každém škubnutí chomoutu, kodrcavý vůz, jehož náklad, vyvážený jako kyvadlo metronomu, rval cestou olivovníkům větve. Našla se však větev silnější než noha od stolu, která spadla na ozvučnou lebku mému ohromenému tatínkovi.

Zatímco se maminka pokoušela zamáčknot bouli přitlačením dvoupěťákové mince na podlitinu, Paul poskakoval a smál se na celé kolo. Já jsem sebral provinilou nohu a s potěšením jsem zjistil, že dlouhá šikmá prasklina slibuje snadnou opravu. Běžel jsem s touto útěchou k tatínkovi, který se šklebil pod přitisknutým obrazem Napoleona III.

Dohonili jsme povoz, který se zastavil v lesíku na vrcholu svahu, aby si zmučený mezek mohl vydechnout. Dýchal opravdu velice hlučně, rozpínal hubená žebra, která vypadala jako obruče v pytli, a nitky průsvitných slin mu visely z dlouhého gumového pysku.

Tam nám tatínek ukázal – levou rukou, protože pravou si ještě mnul obolavělou lebku – domek na protější kopci, zcela schovaný pod velikým fíkovníkem.

„Tamhle,“ řekl. „To je Nové stavení. To je naše prázdninová oáza: ta zahrada vlevo je taky naše!“

Zahrada, obehnaná zrezivělým drátěným plotem, byla široká nejméně sto metrů.

Nerozeznal jsem z ní nic než malý sad olivovníků a mandlovníků, jejichž divoce rostoucí větve se splétaly nad hustým křovinatým porostem; tento prales v malém jsem však vidal ve všech svých snech: následován Paulem, rozběhl jsem se dopředu a křičel jsem radostí.

*

Mezi velkým fíkovníkem na terase a domem stál malý nákladní vůz a jeho dva koně chroustali oves z pytlíků zavěšených na hlavě.

Strýc Jules, v košili s vyhrnutými rukávy, končil vykládání nábytku, to jest přendával jej z vozu na rozložitá záda stěhovače.

Teta Róza seděla na terase v proutěném křesle a dávala pít z láhve bratranci Pierrovi, který vyjadřoval své nadšení tím, že kroutil prsty u nohou.

Strýc Jules byl celý rudý a mnohem veselejší než kdy jindy: mluvil silným hlasem a jeho rrr rachotila jako řeh-tačka. Na kulatém železném stole stály dvě prázdné láhve a jedna ještě byla do poloviny plná červeného vína.

„Tak jste tady, Josefe!“ zvolal s překvapivou radostí. „Tak jste konečně tady! Už jsem se začínal bát, jestli jste cestou někde neztroskotali!“ Tatínek na stěhováka pohlédl dosti chladně: „Rozhodně jste při tom neztráceli čas!“ řekl a uká-
zal prstem na tři láhve.

„Drahý příteli,“ řekl strýc, „jistě víte, že víno je nezbytná živina pro těžce pracující, zejména pro stěhovače. Míním ovšem víno *přírodní*, a tohle víno je z mých vlastních sklepů! Ostatně až složíte nábytek, jistě si sám s chutí vy-zunknete pohár!“

„Drahý Julesi,“ řekl tatínek, „snad vypiju doušek nebo dva, abych vzdal čest vašemu výrobku. Ale ‚nevyzunknu pohár‘, jak výstižně říkáte. Pohár toho vína patrně obsahuje dvanáct centilitrů čistého alkoholu, a já nejsem na tenhle jed natolik zvyklý, abych ho snesl dávku, jaká by při podkožní injekci stačila zabít tři pořádné psy. Ostatně jen se podívejte, do jakého stavu přivedl alkohol toho člověka!“ Ukázal na stěhovače, který si cucal povislý knír a vrávo-ravě se blížil k vozu, oči zarudlé a ztěžka dýchaje. Měl pod jednou paží noční stolek, pod druhou dvě židle a s velkou vervou se pokoušel projít dveřmi. Zůstal však přiskřípnut mezi dvojím praskáním a tlak nočního stolku vyloudil z jeho mohutného panděra hromové zakručení.

Maminka se odvrátila, aby se mohla zasmát, a teta Róza vyprskla. Paul byl na vrcholu blaha; ale já jsem se nesmál: čekal jsem, že se stěhovač skácí mezi trosky nábytku v kře-
cích agonie.

Místo aby pomohl tomu nešťastníkovi (jehož játra jsem si živě představoval), strýc Jules se rozzlobil, až zrudl, a řekl:

„To je nápad... Ale, sakramente, to je nápad...! Vidíte přece, že ty dveře jsou moc úzké, než aby..“

„Já za to nemůžu,“ škytl stěhovač, „já je nedělal.“

„Pán má pravdu,“ řekl tatínek. „On ty dveře nedělal, a sám sebe taky neudělal... Jedno s druhým se neshoduje, není proto důvodu si stavět hlavu. Ostatně váš nábytek je složen, a já ho na složení našeho nepotřebuju. Kromě toho je jistě unaven, a pracovní den mu skončil, tak by se měl radši vrátit do města.“

„To je správná řeč,“ prohlásil stěhovač. „Je už pět pryč, a já jsem otec rodiny, a ještě k tomu mám kýlu. Možná že je vám to divný, ale jestli chcete, tak vám ji můžu ukázat.“

„Jste opilec a hlupák,“ řekl strýc Jules.

Muž s kýlou se začal chovat výhrůžně:

„Nevím, co mi brání, abych vám rozmlátil držku.“

Maminka a teta poděšeně vstaly; tatínek se postavil mezi oba muže, ale opilec ho odstrkoval a opakoval:

„Nevím, co mi brání!“

Paul, celý pobledlý, se schoval za kmen fíkovníku. Já jsem se ohlížel po nějakém špičatém kamenu, když se na jednu ozval hlas:

„Mrkni sem, a hned uvidíš, co ti brání!“

Byl to François: blížil se velice klidně, ale v pěsti držel rozporku, tyčku z tvrdého dřeva, která je jedinou volnou částí podvozku.

Stěhovač se k němu zuřivě obrátil a zvolal: „Vo co de?“

„Vo dřevo!“ odpověděl François.

„Tohle je teda silný!“ řekl stěhovač.

„Moc silný,“ řekl François a znalecky potěžkával tyč. Potom se obrátil na strýce Julese.

„Zaplatil jste mu?“

„Ještě ne,“ řekl strýc Jules. „Jsem mu dlužen sedm franků padesát.“

„Zaplaťte mu,“ řekl François.

Strýc Jules podal opilci tři stříbrné mince.

„A co spropitný?“ řekl stěhovač.

„Už tak jste dost pil,“ řekl tatínek. „A věřte mi, nedělá vám to dobře.“

„Ste banda darebáků,“ řekl stěhovač.

„Tak šup,“ řekl François, „vylez na kozlík. Pomůžu ti obrátit.“

O B S A H

Tatínkova sláva / 9
Maminčin zámek / 125
Čas tajemství / 242
Čas lásek / 419
Poznámka na závěr / 572

MARCEL PAGNOL

*Jak
voní tymián*

Z francouzského originálu Souvenirs d'enfance
(La gloire de mon père, Le Château de ma mère,
Le temps des secrets, Pastorelly, Mote Carlo 1957, 1958, 1960
a Le temps des amours, Julliard, Paris 1977)
přeložila a poznámku napsala Eva Musilová

Typografie Anna Cuhrová

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o. roku 2004
jako svou 578. publikaci

Vydání čtvrté, ve Vyšehradu druhé. Stran 576

Odpovědná redaktorka Blanka Koutská

Vytiskla tiskárna Ekon, Jihlava

Doporučená cena 348 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.

Praha 1, Bartolomějská 9

ISBN 80-7021-720-0